

СЛОВО

Без мови немає нації!

Протівми

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

7 (644), 16–22 лютого 2012

Іван ЮЩУК,
професор, заслужений діяч
науки й техніки України

Ні, не все одно. Якби було все одно, то чехи давно б уже перейшли на німецьку мову, адже вона ще в позаминому столітті повністю опанувала чеські міста й переможно захоплювала села. Якби було все одно, то поляки не повертали б польську мову в свою повністю зросійщену на початку минулого століття Варшаву, євреї б не відроджували з такими зусиллями своєї вже мертвої стародавньої мови — івриту. Якби було все одно, то росіяни в Україні давно б уже заговорили й українською мовою.

А недавно я натрапив на моторошне повідомлення, що 1951 року за вироком закритого судового засідання розстріляли 33 студентів Харківського університету за відмову скласти іспити російською мовою. І це називається “всё равно”?

Пригадаймо, що було ще так недавно і все-таки давно, бо минуло понад двадцять років. Пригадаймо, як це пригадав відомий письменник Анатолій Дімаров: “Говоріте на человеческом языке!” — чув не раз, пробуючи звертатися українською мовою. А бувало, що й обзивали бандерівцем. І я поволі-поволі привчився відповідати на російську російською і щиро заздрило грузинам, азербайджанцям, вірменам, узбекам, які не соромилися розмовляти поміж собою рідною мовою на Хрещатику чи в магазинах. А ти — заговориш по-українському, і на тебе весь вагон оглядається, як на роззяцькованого пір’ям зулуса. Принизливе відчуття чужинця на рідній землі”. А ми й досі... І досі справедливі Шевченкові болючі слова: “І всі мови слов’янського люду — всі знаєте. А своєї дастьбі...”

Така була державна політика. Пригадаймо рядки з грізної постанови 1983 року тодішнього найвищого органу влади: “Добиватися, щоб вільне володіння російською мовою стало нормою для молоді, яка закінчує середні навчальні заклади, громадським обов’язком кожної молоді людини”. Добивалися й добивали мову аборигенів, тобто українську...

Рідна мова — це найбільше багатство і народу, й кожної людини. Вагу рідної мови розуміли ще ті, кого ми спогорда вважаємо далекими від цивілізації. “Наші матері, — свідчив свого часу представник одного з індіанських племен Америки, — витрачають щодня по дві години, навчаючи дітей правильно говорити мовою племені. Дорослий індіанець, який не володіє своєю мовою з абсолютною правильністю, фактично стає безправним: йому не дозволяють говорити при людях, щоб його мовні хиби не передалися слухачам, особливо дітям. Через те наші матері витрачають величезну кількість часу, домагаючись ідеальної точності у відтворенні нашої дуже складної граматики”.

Саме рідна мова, мова рідного народу й рідної землі, помножує інтелект людини, підносить її духовно. Бо ж не єдиним хлібом живе людина, а й словом Божим. І як тут не пригадати сказане Шевченком про нашу мову: “Знає, од Бога і голос той і ті слова...”

“Коли хочеш грошей, та ще й слави, того дива, співай про Матрьошу, про Парашу, радость нашу”, — підхожували Тараса Шевченка такі собі “доброзичливці”. Але він не спокусився на лакомство нещаснее, не зрікся рідного слова: “Теплий кожух, тільки шкода — не на мене шитий, а розумне ваше слово брехнею підбите”. З п’ятнадцяти років Шевченко

«А не всё ли равно, на каком языке?!»

Фото Олесь Дмитренко

не з власної волі опинився в російськомовному середовищі: пан Енгельгардт, Петербург, десять років солдатчини, знову Петербург (“в неволі виріс між чужими”). У дорослому віці тільки три роки довелося йому пожити в Україні, де міг чути живу рідну мову. Навіть писати починав був російською. Але геніальним і всесвітньо відомим став тому, що всупереч усім знегодам і спокусам творив мовою свого народу і ради свого народу.

Панас Мирний у силу тогочасних умов мусив змалку користуватися чужою, російською мовою. Свій щоденник у неповні шістнадцять років почав писати російською мовою. Та вже третього дня задумався: “Какое несчастье Украине, этой бедной вдове; народ подавлен, воспитание на родном языке запрещено... “Кобзарь”, и тот изуродован. Несчастливая Украина... Не начать ли дневника писать на украинском языке? С завтрашнего дня же бросаю московский и беру за свой”. І справді, наступного дня в щоденнику він записує вже рідною, українською мовою: “Я тільки знаю, що я дурень, та й превеликий, що не вчивсь нашої мови”. Від того часу й до кінця свого життя Панас Мирний пише тільки українською мовою — романи, повісті, оповідання, статті. І його в світовій літературі ставлять нарівні з Емілем Золя.

У російськомовному середовищі починали своє життя й такі видатні письменники, як Борис Грінченко (батько — офіцер царської армії, мати — росіянка), Олександр Олесь, Володимир Сосюра, Борис Антоненко-Давидович, та й хіба тільки вони? Але переборили чужу московщину й стали видатними діячами української культури. І їхні твори аж ніяк не провінційні, вони світового рівня. Тільки

мову, якою вони писані, “доброзичливці” всіляко намагалися й намагаються загнати в глухий провінційний кут. Володимир Сосюра пізніше згадував: “Один мені казав: — Зачем ты сменил королевскую флейту на сопилку? Я горяче відповів: “Сопілка” мені дорожча від тисяч королівських флейт”.

Не провінційна наша мова. Вона одна з найбагатших і найрозвиненіших мов світу, якщо нею природно звучить і Біблія, і Гомер, і Данте, і Шекспір, і Мікшевич, і Пушкін. Щоб у цьому переконатися, перечитайте ще раз Тараса Шевченка, збагніть Івана Франка, заглибтеся в драми й вірші Лесі Українки, в поеми Максима Рильського, в неповторну прозу Михайла Коцюбинського, Івана Багряного, Євгена Гуцала, Володимира Дрозда, Валерія Шевчука, в іскрометну поезію Дмитра Павличка. Загляньте в сучасні українські книги й журнали (яких удень із свічкою важко знайти, бо наклада їхні мізерні: для українського слова коштів нема). Скільки там філігранно виписаних чудових творів! Українською мовою укладено й видано 1973 року першу в світі “Енциклопедію кібернетики” (два томи, 1158 сторінок). Через два роки її перекладено російською мовою. І термінів, і спеціальних виразів для неї повністю вистачило в нашій мові.

Доки в народі існує рідна мова, доти існує й народ. Заберіть у народу його мову — і не стане народу. Де хозари, де половці, де обри, де ятвяги, а разом із ними і їхні неповторні культури, їхні звичаї? Їх нема, бо нема їхніх мов. Українська нація збереглася, бо зберегла свою дбайливо творену мільйонами її синів і дочок протягом століть рідну мову.

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ
ВІТАЛІЙ ШЕВЧЕНКО

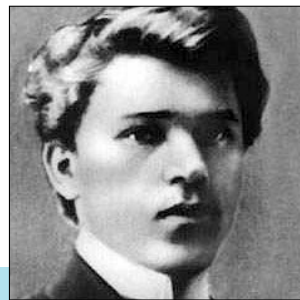
2–3

ГАРЯЧА ТЕМА:
КРИМ

4

ПОЕТИЧНА АНТОЛОГІЯ
“СТРІЛА”

8–9

МАНДРІВКА
ДО МУЗЕЇВ

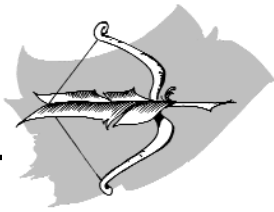

13

МИСТЕЦТВО
ІСТОРИЧНОГО ЖАНРУ

14–15

Олег ЧОРНОГУЗ,
Київ

1942-го мені виповнилося 6 років. Але той кривавий “ляпас-удар” мені запам’ятався назавжди. Я ще не ходив до школи. І наступний рік мені освітою також не світив. Україна була повністю окупована гітлерівцями. У нашій хаті німецький інтендант розквартирував двох офіцерів. Есесівців. Пригадую, форма була чорна, як і їхні душі. Мій старший брат Григорій мав тоді 14 років і за плечима знання німецької мови. Він достатньо непогано розмовляв німецькою і один із гітлерівців, приносив йому за це з польової кухні (вона стояла за дві хати від нашої) гороховий суп. Брат дякував (звісно, німецькою, аби українською мовою не дратувати фашиста-окупанта) і приступав до обіду, чекаючи аби есесівець відвернувся, щоб щось залишити і мені, молодшому. Тому Григорій їв довго й нудно. Це дратувало фашиста, але Григорій його запевняв, що німецький суп — особливий суп і йому в ньому подобаються довгі м’ясні волокна схожі на домашню локшину тільки рожевого кольору і він ним просто насолоджується. Це гітлерівцю лоскотало душу, ніби брат мастив її українським медом.

Есесівець дружньо поплескував брата по щоці і примовляв “Гут, гут, шпрехен”. Ти добре розмовляєш німецькою. Ми вас, унтерменшів, незабаром усіх навчимо розмовляти мовою Гітлера без акценту.

Одного разу брата не було вдома. А в нас у кімнаті, де ми спали, на стіні у дерев’яній рамочці висіла фотографія двох моїх старших братів. Один, Федір, закінчив, здається, Армавірське військово-училище, а другий брат, Володимир, просто одягнув таку саму форму і сфотографувався на згадку з молодим випускником-офіцером. У ті окупаційні дні обидва брати десь мерзли в окопах. Один, як ми вже після війни дізналися, обороняв Москву, а другий — Сталінград. Довоєнна сталінська

форма моїх братів чимось скидалася на есесівську: така ж чорна, таке ж галіфе, офіцерська сорочка без погонів. Тільки пілотики з п’ятикутними зірочками. Мама цю фотографію не знімала зі стіни. Чи то забула, чи була певна — у нас гітлерівці не поселяться. А може, ми просто звикли до тієї фотографії і не помітили того, що помітив есесівець.

Мати погано розуміла німецьку. Але із жестів і вигуків на кшталт пух-пух і тикання у свої груди вказівним пальцем навіть я, малий, здогадався, що німець каже, що твої сини стріляють у нас, а я зараз стрілятим у вас, і ткнув спочатку пальцем у груди матері, а після цього в мої. Потім вивів нас на подвір’я. Стояв лютий місяць і в повітрі висів такий

Владімір Константінов

Кримський окупант

самий лютий мороз. Я вийшов на двір босий. Єдині чоботи на всіх взув Григорій і кудись пішов. Побачивши пістолет у руках есесівця, мати почали кричати на всю вулицю, молячи гітлерівця не розстрілювати дитину. Фашист тим часом милувався своїм пістолетом і, здається, чекав, коли збереться побільше людей, що покарати нас привселюдно. У руках окрім пістолета він тримав і фотографію у дерев’яній рамочці.

Саме в цей час прибіг Григорій. Він сміливо підбіг до есесівця і щось забелькотів німецькою. Есесівець посміхнувся, мовив свою “зергуд”, але пістолета не сховав. І тут не стримався я і щось сказав йому українською. І це знову так його розлючувало, що він, не задумуючись, навідліг ударив мене рукояткою пістолета по голові. Кров залила усе моє обличчя. Григорій мовою есесівця щось продовжував говорити, а мене просив замовкнути, аби більше не дратувати фашиста.

Давно вже нема моїх братів, які воювали за нашу з вами волю і мир, немає матері, от тільки автограф від рукоятки гітлерівсько-

го пістолета у мене й досі зберігається на голові, як гіркий спомин часів гітлерівської окупації.

Я ніколи про це не згадував ані в своїх споминах, ані в книжках. Не згадав би і в майбутньому, але днями, коли я дізнався з преси, що спікера парламенту Автономної республіки Крим, яка входить до складу України, В. Константінова так само, як гітлерівського есесівця, дратує українська мова, мені згадався той страшний епізод. Окупаційний епізод із мого раннього дитинства. Як дитя війни, я вже й у незалежній Україні прожив 20 з лишнім років і ніколи не думав, що на 21-му році в моїй Україні, де живе гостинний і терпеливий народ, ми станемо знову, як за ідеолога фашизму Альфреда Розенберга — унтерменшами. Унтерменшами в своїй і не своїй Україні. Я ніколи не думав, що за вишиту сорочку, чи українську мову, той, хто постійно підкреслює, що він “брат” українцю і хоче з ним “вічно дружити”, може виколовати очі такому, яким я був 1942-го. Виколовати очі чи розстрілювати маленького киянина тільки за те, що

він розмовляв українською чи носив вишиту сорочку. Адже саме так було за часів горезвісного московського полковника Муравйова в Києві 1918 року. Адже саме цей російський шовініст, окупант і кат за якийсь місяць-два винищив 20 тисяч українців за один-єдиний гріх моїх земляків: його дратувала українська мова. Винищував повністю українські ліцеї і гімназії, в яких предмети читали українською. Його дратувала мова. Так, як нині дратує господина Константінова, який поки що живе в Україні і вона нібито ще не окупована такими, як він. А може, я, наївний, помиляюся. Може, вже після повалення українофобами, московськими лакузами і нашими стецькомислителями Україна в окупації?! Бо звідки така небоязнь у високого українського(?) чиновника, який, порушуючи Конституцію держави, займається антидержавними справами, а Генеральна прокуратура й СБУ мовчать, наче в рот води набрали. Невже немає управи на них?

Так, як нині поводить ся Константінов, так в Україні в усі ча-

си поводитися окупанти і загарбники, які приходили на нашу землю. Але найжорстокішими серед них були (тепер ми це знаємо з історії) ті, хто досі називає себе “нашими братами”. Відомо ж, що яйцьким козакам, котрі розмовляли на “малоросейском наречії” виривали в Московії язика. Вирвав свого часу “українського язика” і московський міністр внутрішніх справ Валуєв, який заявив, що такого “язика нет, не било і не будет”. Як бачимо, судячи з вчинків своїх попередників, серед московських шовіністів валуєви-муравйови не перевелися. Їхні “правнуки погані”, виявляється, й досі живуть серед нас. Чи не найяскравіший зразок шовіністичної ментальності кримський “есесівець”.

Голова Верховної Ради АРК В. Константінов поки що тільки голова. Ще не окупант і не загарбник, але вже шовініст, на тілі і душі якого немає де ставити пробі. А це ж начебто високопоставлений чиновник в Українській державі, де за Конституцією цієї держави мав би знати українську мову, розмовляти нею, а не ненавидіти її і не дратуватися.

Сьогодні Кремль, освідчуючись і надалі у своїй великій любові до великого українського народу, запевняє нас у цьому чи не з кожної трибуни і чи не за будь-якої нагоди. Я особисто, трохи знаючи історію моєї держави, ніколи в цю любов не вірив і не повірю. Але якщо й справді щось змінилось в ментальності москвича — вічного завойовника чужих земель, то хай би видали своєму Константінову другий паспорт із двоголовим орлом і довели, підтверджуючи свою любов до українців, що Кремль ні в себе, ані за кордоном не потерпить російських провокаторів, які не скріплюють дружбу між двома великими слов’янськими народами, а сіють щоденно розбрат і ненависть наслідуючи Муравйова—Розенберга, які сповідували ідеологію людиноненависництва: шовіністичну і расову водночас.

Воскресивши імперський міф Переяславської ради, проросійське козацтво, інші прихильники “русского міра” вкупі з комуністами провели під призабутим гаслом “навіки разом” мітинги, урочисті збори і псевдонаукові конференції, використавши дату 358-річчя події в Переяславі як привід ще раз утвердити свою відданість “старшому братові”, а неслухняного “молодшого” закликати в імперське ярмо, чи то пак — “євразійський союз”.

Сергій СЛОБОЖАНСЬКИЙ,
Одеса

Зібрані у світовій павутині фото з тих не надто велелюдних заходів унаочнюють, що більшість мітингувальників відзначали “возз’єднання” лише під російськими триколорами та з проросійською чи комуністичною символікою. Хіба що у Києві на Софійській площі та в Одесі можна було побачити наш державний синьо-жовтий прапор.

Щодо самої Переяславської ради 1654 року, то подавалася вона “руськомирянами” за пропахлими нафталіном підручниками з історії КІПСР. Хоч сучасні історики давно довели, що Переяславська рада обернулася трагедією для поневоленої України, дехто й досі вдається до кон’юнк-

Біснувалися ненависники

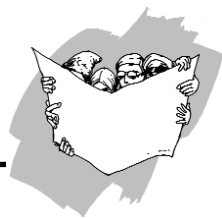
турно-політичної реанімації міфу про неї. До речі, 1991 року Українське козацтво, гетьманом якого на той час було обрано В’ячеслава Чорновола, відмовилося від положень Переяславської ради про так зване об’єднання України з Росією і розглядає її військовий союз, укладений Богданом Хмельницьким.

Віддане Україні козацтво і нині не переловило, але є, на жаль, чимало козачків-прислужників Кремля, саме вони і попіарилися у ці дні в Одесі, Запоріжжі, Донецьку, Сімферополі та столиці, ратуючи за негайне входження нашої держави до митного союзу Росії, Білорусі й Казахстану, який почав діяти з 1 січня нинішнього

року. А майбутнє України учасники акцій вбачають у її інтеграції у Євразійський союз — прообраз колишнього імперсько-комуністичного союзу. На мітингах у Криму звучав імперський гімн “Боже царя храни”, а присутніх осіняв портрет головного ідеолога “русского міра”, московського попа Кіріла (Гундяєва). У Миколаєві акція почалася з нової пісні “Россия—Украина—Беларусь” (звичайно ж, російською мовою) у виконанні якихось новоявлених “молодогвардійців”.

Майже в усіх резолюціях мітингів фігурували одні й ті ж тези: “Майбутнє України в союзі з Великою Росією”, “Русській мір” — єдиний шанс для України”, “Так! — вступу України в ЄЕП! Так! — Євразії!”. Повсюдно було висловлене слізне прохання до президентів Росії та України оголосити 18 грудня “Днем Дружби” між двома країнами. Усе це наводить на думку, що учасники проросійських акцій почувалися “єдинородами”, “новородами”, представниками “русского міра” чи міфічного “триєдиного русского народа”, але тільки не українцями.

Цікаво, що Генеральний консул Російської Федерації у Сімферополі Володимир Андреев, висловив ось таку думку: “Переяславська рада показала, що Росія й Україна можуть реалізувати свої національні інтереси тільки разом, тільки спільно”. Отож, вступивши до Євразійського союзу, Україна стане найдорогоціннішою окрасою “імператорського вінця” Владіміра Путіна, якому не дають покою лаври Петра Великого.

Антоніна МАТВІЄНКО,
Київ

Здавалося, Україна через двадцять років незалежності мала б стати демократичною, економічно могутньою, українськомовною державою. Сталось інакше: держава перебуває під тиском руйнівних сил. Зокрема знову починається боротьба на мовному фронті — за впровадження другої державної мови. Один із очільників цієї боротьби — нардеп від партії регіонів В. Колесніченко. Цей запеклий українофоб б'є себе в груди, намагаючись довести, що Україна поліетнічна держава, тут не може бути ні титульної нації, ні титульної мови, спільною для всіх має бути мова російська. Нагадаю, що нині в цивілізованому світі немає моноетнічних держав. То тільки на півднікві племена Африки та Нової Гвінеї моноетнічні. А в кожній унітарній державі живе певна кількість давніх чи пізніших переселенців. Майже половина населення Франції — вихідці з африканських колоній, третина громадян Німеччини — турки. Різонаціональні Англія, Швейцарія інші держави. Порівняно з ними Україну можна вважати мононаціональною, бо в ній живе 80 % етнічних українців. А якщо багато з них, насамперед у великих містах, спілкуються російською мовою, то через звички, вироблені умовами. Люди так само вільно володіють і українською, але до цього їх ніхто насильно не змушує.

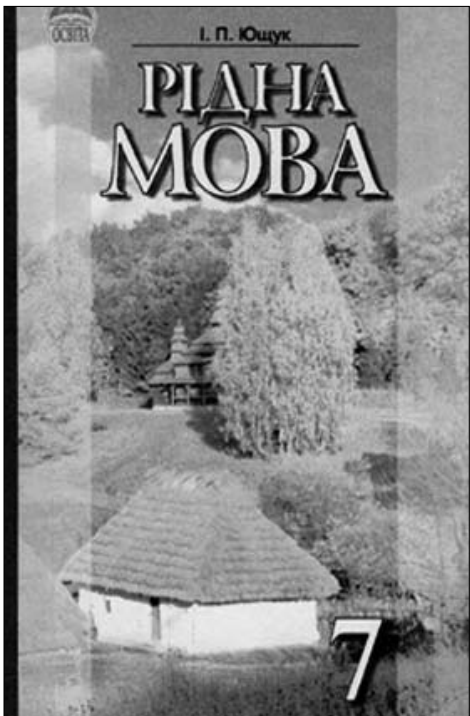
У кожній державі влада дбає про збереження і повноцінне функціонування титульної мови. В Англії, наприклад, створено Англійську лігу для захисту етнокультурної сутності від “тих агресивних мігрантів, які не хочуть асимілюватись із корінним населенням і прагнуть нав'язати йому свої порядки” (газ. “Шлях перемоги”, 27.07.2011). У Японії для забезпечення розвитку й функціонування японської мови створено низку установ, хоч здавалося б, що може загрожувати японській мові? А російські правителі не тільки дбають про свою мову, а й контролюють свободу *русскоязычия* в сусідніх державах, готові завжди вступити на захист своїх громадян і їхньої мови. У нашій країні теж поширена мережа просвітянських установ, проте вони функ-

Вертаємось назад?

ціонують радше як самодіяльні, не спроможні розв'язати мовне питання — захистити країну від зросійщення. Без сприяння держави це неможливо.

У Франції з 1994 року за ігнорування французької мови на території країни встановлені суворі санкції. Набуття громадянства там можливе за трьох умов: знання державної мови, французької історії й культури. Ці чинники згуртовують французів в

ред усіх нардепів, урядовців не знайдеться жодного, хто б не знав російської мови, якою тільки й говорить. А от ті, від яких за весь час не почуто жодного українського слова, такі є. Доцільніше було б порушити питання про вивчення української (хто потребує) й англійської мов. Адже збираємось у Європейський Союз. Згадана вимога міністра може призвести до зміни і в шкільництві: кількість російських шкіл і

єдину націю. Не тільки у Франції — у кожній країні образа держави, нації, національної мови тягне за собою кримінальну відповідальність. У нас же щодо цього повна свобода. Про відверте антиукраїнське лихослів'я Д. Табачника вже не одноразово писалося. Його праці вільно видаються й продаються. Ось і тепер міністр висунув умову, щоб усі посадовці знали російську й українську мови. Міністр і сам знає, що се-

садків буде збільшено, а українські класи розділяться на російську і українську групи. А головне — батьки самі обиратимуть школу або групу для дитини. Точно так, як було в Радянській Україні. Але ще в 90-х роках, із початком незалежної України, держава взяла справу в свої руки. І ось повертаємось назад. Ініціативний В. Колесніченко уже підмовляє львівських школярів, щоб писали й подавали заяви з проханням сформу-

Свято Героїнь, що здатне облагороджувати

Лідія КУПЧИК,
голова Львівської міської Ліги Українських Жінок

Саме на лютій припадає Свято Українських Героїнь. Воно зродилося в 50-х роках ХХ ст. у діаспорі. Тоді весь світ сколихнула звістка про повстання українських політв'язнів у таборах Норильська, Воркути, Кінгіру. Найбільше вразила участь у повстанні жінок (переважно, українок). Отоді й виникла думка започаткувати свято для вшанування українських героїнь, якими так багата українська земля.

Спочатку це свято відзначали лише в діаспорі, а з 1993 року воно утверджується в Україні. Зокрема у Львові за ініціативою Ліги Українських Жінок на відзначення Свята Героїнь щорічно проводяться імпрези, на яких шанобливо згадують свято для вшанування українських героїнь, якими так багата українська земля.

Дивно й прикро, що в нас легко приживаються свята пива, пампуха, шоколаду та інші комерціалізовані, бездуховні святкування, а ідеологічно-просвітницьке свято не має належного розуміння навіть серед тих, хто позиціонує себе як українських патріотів. Невже Україні потрібні лише гурмани й бізнесмени?

Чому Свято Героїнь?

Насамперед тому, що жіночий героїзм — вищий ступінь героїзму. Адже жінка від природи — сотворіння делікатне, ніжне, слабке. І все ж, упродовж нашої історії ми маємо подиву гідні прояви жіночого героїзму. Жінки мужньо протистояли ударам ворогів чи стихій, надихали чоловіків на подвиги, оберігали їх від зневіри й занепаду духу.

Княгиня Ольга, яка зуміла зберегти і зміцнити велику державу, знайти, зрозуміти і вказати майбутнім поколінням вірний шлях до Бога. А жінка іншої епохи та долі — **Настуся Лісовська**, легендарна Роксолана. Хіба не героїзм, потрапивши в полон, не стати безмовною рабинею, а змусити себе поважати, прислухатися до її порад у вирішенні найважливіших проблем політики. Хіба це не переконлива перемога українського інтелекту над цілим східним світом?

Із часів козаччини до нас пробився промінь яскравого подвигу **Олени Завісної**, дружини сотника Михайла Завісного, коменданта замку містечка Буші на Поділлі. Коли 1654 року польське військо під командуванням Степана Чарнецького намагалося приступом взяти замок, коли поліг у нерівному бою її чоловік, Олена Завісна, незважаючи на пропозиції здаватись та обіцянки гарантувати всім оборонцям життя, підпалаила порохівню й висадила у повітря себе, своїх дітей і решту оборонців, при тому знищила і багату ворогів.

В епоху багатолітнього поневолення України різними окупантами (Східної — Московією, Західної — Австро-Угорщиною та Польщею) кращі дочки України не корилися, нарівні з патріотами-чоловіками боролися за наші права на нашої землі, за збереження своєї окремішності й самобутності мови і культури. На цей раз жінки взяли за гострі пера. Могутньо лунали голоси **Олени Пчілки**, **Ганни Барвінок**, **Ольги Кобилянської**, **Христі Алчевської** та багатьох інших. Найяскравішим світлом серед них була **Леся Українка**.

Небачений у світі героїзм проявляли українки в добу визвольних змагань українського народу. **Софія Галечко**, **Ганна Дмитерко**, **Олена Степанівна** — якою самовід-

даною любов'ю до України освітили вони свої імена. Їхні героїчні життєписи можуть бути благодатним матеріалом для художньої творчості, для захоплюючих “бестселерів”, до яких так тяжіє молодь, але яких ніхто не творить на нашому героїчному матеріалі.

Навіть **Ольгу Басараб** і **Олену Телігу**, яким у лютому ми зобов'язані скласти особливу шану за їхню жертву на вівтар нашої свободи, ще так мало згадуємо. А це такий непересічний зразок дієвості й жертвовності, мужності й стійкості!

Славлячи героїнь боротьби, ми не повинні забувати українських матерів, які в умовах несправедливої, облудливої, безбожної системи зуміли виховати порядних дітей, релігійних і національно свідомих. Саме на них тепер покладає надії Україна, саме вони повинні збудувати Українську Державу такою, за яку боролися наші герої. А це теж боротьба, і вона вимагає мужності, самовідданості. Саме такі риси характеру можна виховувати, відзначаючи Свято Героїнь.

До історичного календаря лютого:
2 лютого 1986 р. загинула відома українська патріотка Олена Антонів;
9 лютого 1893 р. народилася легендарна сівочичка Гандзя Дмитерко;
9 лютого 1942 р. розстріляна німцями Наталя Винників;
9 лютого 2002 р. померла Марія Лаврів, довголітній політв'язень та активна громадська діячка на Донеччині;
12 лютого 1924 р. замордована поляками Ольга Басараб;
21 лютого 1942 р. німці розстріляли в Бабиному Яру Олену Шовгенів-Телігу;
24 лютого 1944 р. загинула учасниця похідних груп ОУН на Східну Україну Галя Заячківська;
24 лютого 1989 р. померла в діаспорі Дарія Гнатківська-Лебедь;
25 лютого 1871 р. народилася Леся Українка;
28 лютого 2002 р. померла Наталя Шухевич, дружина Романа Шухевича.

вати в класах групи з російською мовою викладання. А то, бач, діти страждають від “жесткой украинизации”, а батьки не додумуються подбати про них.

Вихована змалку в російськомовному середовищі людина не може мати імунітету національної самосвідомості, ідентичності, не сприймає реалій і героїв нашої історії. Про все це достатньо сказано в літературі. Але література ця українською мовою, а в таких людей запиту на неї немає. Їм комфортно тільки в “русском міре”.

Вітчизняним українофобам у їхній деструктивній діяльності допомагають залотні постаті з сусідньої держави. Зі своїм статутом раз у раз провідує Україну, як свою вотчину, патріарх Кіріл, нав'язуючи українцям ідею “единой Руси”. Що являє собою цей пастир, зрозуміло зі слів екс-генерала Калугіна, який колись емігрував до США. “РПЦ зайняла нішу, що належала в радянські часи компартії. Російська православна церква і будівництво “русского міра” — одне з прикриттів, які використовуює нині російська розвідка. Через свої парафії у світі вона маніпулює свідомістю вірян, нібито надаючи духовну підтримку, а насправді впроваджуючи те, що інспіровано органами безпеки РФ” (“Україна молода”, 25.09.2011 р.).

Посол Москви в Україні заявив перед телекамерою, що в нас із росіянами одна мова, ментальність, історія, ніби нав'язував висновок: так ми ж єдиний народ. Чому ж не об'єднуватися? А на зустрічі кінематографістів у Києві цього року один із московських гостей заявив приблизно так: “У нас один язык, так чому ж нам вместе не создавать фильмы?”

Тим часом на прилавках з'являються літературні праці, зміст яких розкривається в самих заголовках: “Федор Брезан. Война 2010: Украинский фронт”, “Георгий Савицкий. Поле боя — Украина” і т. ін. Для авторів цих видань досі існує той самий Радянський Союз, на території якого в його республіках ведеться боротьба, тільки не збройною, а інформаційною.

Треба сподіватися, що на захист своєї мови, на захист Конституції рішуче стане громадськість, і загрозу над нашою мовою пронесе.

Закон і мораль

Володимир ЛИТОВЧАК,
с. Малютанка Києво-Святошинського р-ну Київської обл.

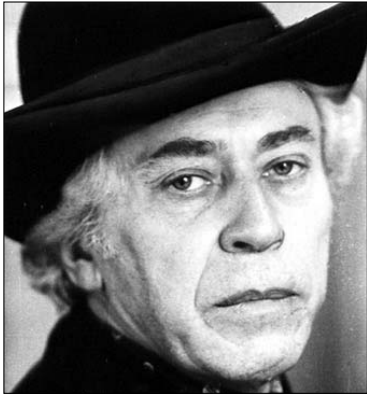
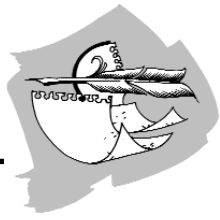
Якщо закони не відповідають суспільній моралі — вони не діють, саме це ми спостерігаємо зараз в Україні. Суспільна мораль впливає з 10 Божих заповідей.

Законів і поправок до них Верховна Рада ухвалює тисячі, чим, на жаль, і хизується. Це означає, що наш парламент некомпетентний ухвалювати закони, які б хоч наближено відповідали суспільній моралі. Закони і поправки до них ухвалюють сьогодні, завтра вносять поправки, післязавтра їх скасовують і вносять нові.

Виборці хочуть, щоб вибори до Верховної Ради, які відбудуться 2012 року, пройшли за відкритими партійними списками. Новий виборчий закон цього не передбачає. І знову до парламенту потраплять випадкові люди: шофери, сини, дочки, двірники та інші. Згадаємо як років 30 тому доярки, конюхи голосували — вони лише піднімали руки в потрібний момент. Так і зараз новообрані депутати за закритими партійними списками підніматимуть руки по команді літер “А”, “С”, “Я” і т. п.

Верховна Рада ухвалює закони за скороченою процедурою, без ґрунтового обговорення. Не впевнений, що попередньо проекту законів аналізують науковці відповідних галузей, тому й закони неякісні. Звіт Кабміну у Верховній Раді ніби черговий з'їзд КПРС, де говорять про досягнення і перемоги, а це не відповідає дійсності.

Тепер про мораль у ЗМІ — радіо, телебаченні, пресі. Суцільні крайнощі. За Радянської влади в ЗМІ переважали досягнення і перемоги, які були і яких не було. Зараз усе по-іншому: суцільна негативна інформація (вбивства, крадіжки, пограбування, наруга), яка впливає на психіку людини, підштовхує до депресії.

Упорядник і автор
літературно-критичних розвідок
лауреат Національної премії
ім. Т. Шевченка
Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ

І я в цій крузі з вами...

М. Драй-Хмара

Його невелика за обсягом поетична спадщина надається парадоксальним чином до різнотлумачень. Зарахований до неокласиків, Драй-

Хмара був ним і не був. Єдина поетична книга “Проростень” (1926), яку він встиг видати за життя, це суміш символізму і неокласицизму. Ці дві стильові стихії зауважив у нього і Ю. Лаврінченко, упорядник знаменитої антології “Розстріляне відродження”. Але обмежував першу Верленом і Тичиною, що не зовсім так.

Драй-Хмара пройшов той же шлях, що й інші неокласики: від символізму, передусім у його російському варіанті, до “карбування форми і образу до ступеня прозорості й строгої гармонії” (Ю. Лаврінченко). Він із тих поетів, еволюція творчості яких чітко простежується, якщо все створене ним у жанрі поезії згрупувати у послідовності написання віршів. Тоді й отримаємо виразну лінію поступу від символістської до неокласичної поетики. З перевисанням останньої в останнє десятиліття. Це видно вже на поверховому рівні. Досить зіставити тайнопис вірша “Я полюбив тебе на п’яту...” з ясністю сонетів “На

Незмінний круг

Михайло Драй-Хмара
(1889—1939)

могилі Руданського” та “Кам’янець”.

Чистим неокласиком Драй-Хмара не був ніколи: суб’єктивне брало гору над об’єктивним. Ю. Шевельов чи не перший оскаржив характеристику Драй-Хмари тільки як неокласика. “Позараціональний залишок” у його поезії, присутність у ній “невиясненого і невловного”, того, що не піддається логіці, зауважив І. Дзюба.

Брате мій, сестро, любі мої,
вітер жене нас у дивні краї.

З вітром ми щирі:
вітер — наш друг, —
хто цей розірве четверокруг?

Я і посестра, вітер і степ —
ніжність і воля, сила і креп.

Це — із загадкового вірша Филиповича “Долі своєї я не клянц”, баладний лад якого тільки увиразнює оті неясність і невловність. Маємо ще один парадокс, з огляду на те, що неокласики не схильні були виголошувати маніфести, як їх супротивники. Цей найстарший із “п’ятірного грона” поет написав твір, під яким, мов під парасолею, опинилися всі неокласики. Йдеться про славнозвісних “Лебедів”. Відштовхнувшись від сонета Малларме, Драй-Хмара оприлюднив свій сонет, який викликав бурхливу реакцію, що за-

тягнулася на роки і — серед інших причин — спричинився до трагічних наслідків як для автора, так і для решти “лебедів”. Пошало тільки Ю. Клену: вчасно емігрував. Щоправда, фізично зацілів і Рильський, але заплатив за те ціною втрати лебединого маєстату. Так “напівнеокласик” Драй-Хмара, символістська молодість якого озвалася в “Лебедях” невинними алюзіями, викликав бурю пристрастей, опинився в епіцентрі політичного скандалу, який завершився “кам’яним мішком”.

У його особі поезія втратила одного з тих поетів, які прагнули вибудувати горній поверх української поетичної культури. Він мав

Михайло ДРАЙ-ХМАРА

Наставила шовкових кросен
і павутинням обвела:
густий кармін і синя мла, —
над ними — ясноока осінь.

З гарману сонце золоте
скотилось на пухку соломі,
а сум вертається додому,
мій сум, що восени росте.

У вирій потягли гагари,
і тужить десь вечірній дзвін:
за ними серце навздогін,
віддаючи останні дари.

Не дожене: мов та бджола,
воно блукає манівцями...
О серце, оповите снами,
чому ти не дзвінка стріла?

1923

Серпневий прохолонув вар.
Напрявши гарусної пряжі,
мережа кучеряві мажі
вечірнім золотом гаптар.

Ще зелено в блідій поливі,
як на осінніх косах верб,
а вже кладе хтось тіні гливі
на тонко викреслений серп.

Померкло горяне горно.
Вдягає ніч жалобне рам’я.
О, хто це ранив углу пам’ять?
День одгорів. Давно.

1923

Я полюбив тебе на п’яту,
голодну весну: всю — до дна.
Благословив і путь прокляту,
залиту пурпуром вина.

Орлицею на бій летіла
ти, добросерда, а не зла.
Я бачив кров на юних крилах
і рану посеред чола...

І знов горбатіла Голгота
там, де всміхалися лани,
вилазив ворог на ворота,
кричав: розпни її, розпни!

І гіркоту цієї муки
пили ми з повного відра
і, мовчки поєднавши руки,
були як брат і як сестра.

1924

Я світ увесь сприймаю оком,
бо лінію і цвіт люблю,
бо рала промінні глибоко
урізались в мою ріллу.

Люблю слова ще повнодзвонні,
як мед пахучі та п’янкі,
слова, що в глибині бездонній
пролежали глухі віки.

Епітет серед них — як напасть:
уродиться, де й не чекав,
і тільки ямби та анапест
потроху бережуть устав.

Я славлю злотокоосу осінь,
де смуток мій — немов рубін,

у перстень вправлений; ще й досі
не випав з мого серця він.

Дивлюся й слухаю: прозоро
співає струмись биття,
і віриться, що скоро-скоро
так само заспіваю я.

1925

Долі своєї я не клянц:
бути луною, будить луну.

Віршиком був я рунних полів —
гнівом на дуків дух мій горів.

Пісня — посестра,
степ — побратим, —
вольная воля трьом нам усім.

Двічі я зрадив ніжну сестру.
Потім побачив: без неї умру...

Втретє ми стрілись на чужині,
як запалали перші огні,

і положили святий зарік —
не розлучатись навік.

Брате мій, сестро, любі мої,
вітер жене нас у дивні краї.

З вітром ми щирі:
вітер — наш друг, —
хто цей розірве четверокруг?

Я і посестра, вітер і степ —
ніжність і воля, сила і креп.

Бути луною, будить луну, —
долі своєї я не клянц.

1925

Білі вишні, ще й білі морелі:
— Здрастуй, золота Харито! —
Розплітає хмарам джегерелі
пустотливий вітер.

Як бджола в саду вишневім,
знову п’єш ти й знову раниш,
а на ранок, як пісок у жмені,
розтечешся і підманиш.

Тільки синь дніпрова не підманить,
ще сильніша, як Харити очі...
Гонить вітер хмарні каравани:
буде дощик проти ночі.

1926

І кожен день кудись в трамваї,
і кожен день не те, що треба, —
а десь і Ганг, і Гімалаї,
і спокій голубого неба.

Та неминучого не зрушиш,
і вкоleshся, рвучи троянди:
не в нас цвітуть великі душі,
не наш борець Махатма Ганді!

1926

Над озером рідкий туман
мололи невидимі жорна,
і граб крізь сірий караван
темнів, мов шибениця чорна.

На ньому колихались трупи...
Чи, може, то здавалось так,
бо й горбики були — як струпи,
а небо — як гнилий чердак.

Нудьга морочна і стара,
немов історія України,
смоктала серце... То — мара,
то — демон сивої руїни.

1926—1927

Лебеді

Присвячую своїм товаришам

На тихім озері, де мліють верболози
давно приборкані, і влітку, й восени
то плюскоталися, то плавали вони,
і ший гнулися у них, як буйні лози.

Коли ж дзвінкі,
як скло, надходили морози
і плесо шерхнуло,
пірнувши в білі сні, —
плавці ламали враз ті крижані лани,
і не страшні для них
були зими погрози.

що сказати, позаяк отримав пристойну освіту. Після закінчення гімназії вступив на історико-філологічний факультет Київського університету. Працював у семінарі знаменитого академіка В. Перетца. Вже в студентські роки надрукував наукову працю “Інтермедії першої половини XVIII віку в рукопису збірки Тихонова Петербурзької публічної бібліотеки”. За відрядженням університету та Слов’янського товариства їздив за кордон для вивчення слов’янських мов і літератур. Працював в архівах і бібліотеках Львова, Будапешта, Загреба, Белграда, Бухареста. Як професорський стипендіат, потрапив до Петроградського університету. Згодом повернувся додому. Працював у вищих навчальних закладах у Кам’янці-Подільському та Києві. Посади, які він обіймав, свідчать про ґрунтовність його знань.

Хоча Драй-Хмара й скаржився на своє “монастирське життє”, на те, що упродовж 20-ти років був відірваний “від землі”, думається,

скарга та була вимушена. У такий спосіб він намагався виправдати своє підозріле для насильницького режиму “культурництво”. Село, пейзаж, факти історії, літератури, культурологічні мотиви загалом, трансформуючись у його психіці, набували своєрідного “драй-хмарівського” забарвлення і нюансування, виказували його як поета душевної і духовної наповненості. Різноплановість Драй-Хмари промовиста і в його ліро-епіці. Досить зіставити такі полярні поеми як “Поворот” і “Констанца”. Його студія про чеські переклади Тичини дивує своєю блискучою доказовістю.

Неабиякий філолог, викопувач незамацаних слів, знавець мов, перекладач, учений — це все Драй-Хмара. Шлях його до неокласицизму мав свою виразну специфіку. Він сам про те сказав в одному з віршів.

Люблю слова ще повнодзвонні,
як мед пахучі та п’янки,
слова, що в глибині бездонній
пролежали глухі віки.

Епітет серед них —
як напасть:
уродиться, де й не чекав,
і тільки ямби та анапест
потроху бережуть устав.

Нарікання на епітет з лукавинкою, бо, як ні в кого, у Драй-Хмари вони напрочуд свіжі. Хоч природа їх творення невивагдлива — концентрат прикметника з іменником. День у нього скалокий, товтри круглогруді, просо червоноките, козачки червоноспинні, осокир широколистий. А ще сніг таранкуватий, як стародавній мармур, обрій склений, “метелик непрудоккрилий плутається в повітрі”. Бездоганна точність: саме так — плутається. Епітети Драй-Хмари наворачтують до Мандельштама, великого майстра незужитих означень.

Заповідався ж поет мінливих порухів душі:

Застила туманом очі
(очі повні зоряниць) —
і збагнути серце хоче
таємницю таємниць.

Мить — як безвік. Безгоміння,
ось прислухайсь, не диши...
Чуєш радісне квиління
несамотньої душі.

Досвід перебування в іномовному середовищі, як і читання хатян, не були марними: це написано 1919 року. Але душа не цікавила нову владу. Акцентація на ній розцінювалася як дрібнобуржуазний пережиток і загрожувала катастрофою, що й сталося пізніше. Збірка “Проростень” завершується дивним віршем “В село”. Хоч поет і затулився в ньому Ленінін, фінал його трагічний:

Блискучий сніг, колючий вітер,
думки — натягнуті драти.
Шляхів нема,
немов хто витер, —
а треба йти!

Вірш датований 1925 р. Уже ближчим часом оприлюднити його було б неможливо. Перетікання від символізму до неокласицизму набрало акмеїстичної логізації. Алюзії, символи стали

небезпечними. Можна припустити: як поет, якому було затісно у неокласичній шинелі, Драй-Хмара у перспективі міг постати в якості ще не знаний. Це ж він, який сьогоднішнє і вчорашнє мав за “незмінний круг”, сказав:

І я в цім крузі з вами —
душа ще молода.
Спадаю й підіймаюсь,
як Дніпра вода.

Все свідчить за те, що він не встиг піднятися на висоту, гідну його талантів. Рятувався перекладом. Переклав “Вінок” М. Богдановича. Це була перша білоруська книга в Україні. Мріяв про антологію французької поезії. Серед тих, кого перекладав: Бодлер, Верлен, Теодор де Банвіль, Готьє, Клодель, Леконт де Ліль, Малларме, Сюллі-Прюдом.

Драй-Хмара був свідомий свого вибору і покликання. Невипадково той же Ю. Лавріненко назвав його людиною “відважно чіткого духового національно-політичного профілю”.

О гроно п’ятірне нездоланих співців,
крізь бурю й сніг гримить
твій переможний спів,
що розбиває лід одчаю і зневіри.

Держайте, лебеді:
з неволі, з небуття
веде вас у світи ясне сузір’я Ліри,
де пінуть океан кипучого життя.

1928

Померкло саяво позолот
на древніх банях Ярослава,
і сонце — як затертий злот,
і слава — як гірка неслава.

Забуто свято перемоги,
усякла печенізка кров, —
зосталися сліди убогі:
руїни брами та церков.

Стою над порохом віків
і думаю: пройшло могутнє...
І раптом череда гудків
неждано розрива майбутнє.

1929

Любці Колесці

У серці троянди і буз:
несе мені радість антена,
прозору, як тіло медуз,
легку, як мазурки Шопена.

Я нюхаю світло і звук,
я чую, як грає проміння,
я бачу: на цвинтарі мук
нове проростає насіння.

О прашури прийшлих віків,
в музику закохані діти,
для вас я всю душу розрив,
скарби, найдорожчі у світі.

У серці троянди і буз:
несе мені радість антена,
прозору, як тіло медуз,
легку, як мазурки Шопена.

1929

На могилі Руданського

Майфетові й Зерову

Мов на Голгофу, йшли ми на могилу,
закинуту в далекій стороні.
Важке зішестя й розшуки трудні
серед бескеття, ялівцю і пилу.

Нарешті бачимо: плиту похилу,
розколотий надгробок в гушині,
слова напівзатерті, неясні
і написів пустих силенну-силу.

Занедбаний, осиротілий прах!
У чужині, на диких цвинтарях
оселю має наш бездомний геній.

Прообраз його днів — Лаокоон,
а й смерть його в борні
непримиренній
не завітчає лавром пантеон.

1930

Київ

Ти — перло в Володимировім гроні,
заправлене в смарагд,
де кожна грань,
мов Маргарита в сіверній короні,
горить красою дивних осявань.

Полинь угору в радісному дзвоні,
трусни шапками бароккових бань,
прокиньсь, дивись,
як пруть червоні коні,
скакаючи через твою басань.

Потліли горностаєві кереї,
і шабля, і бунчук, і булава.
А ти... ти непорушний, як верей.

Схилився над пергаменом мінеї, —
ти не жива: ти — всічена глава
на золотій тарелі Саломей.

Переквітує квітень

Переквітує квітень,
Перешумить весна,
І буде тихе літо,
Глибінь ясна.

В глибінь загляне осінь,
Пожуриться сама.
І під гудіння сосон
Впаде зима.

Та дням нема спокою:
На весну скресне сніг, —
Дивись — стежки знайомі,
Сліди од ніг.

І знов цвітуть черешні,
І зеленіє луг...
Сьогоднішнє, вчорашнє —
Незмінний круг.

І я в цім крузі з вами —
Душа ще молода:
Спадаю й підіймаюсь,
Як Дніпра вода.

1930

Від болю сонце скорчилось і в’яне,
пірнувши в буйну кров гарячих ран,
і в кожному серці вістря ятагана,
і кожне горло стягує аркан.

Гамуймо сіль, що обпікає шоки,
ковтаймо спазми сполотнілих губ,
поки в туманах виє звір і поки
гадючий свист повзе на свіжий зруб!

Дереворуби, ми столітні хаші
прорубуєм і морок рвем ущент;
нехай з фаланги
вибува найкращий —
її ще дуже зміцнює цемент!

1934

Зимова казка
(Ранішній Київ за моїм вікном)

Білий іній, чорні нарти,
крижаних майстрів карби...
Що це — тундри срібні надра?
Хто в ясний, блискучий натрій
закував твої горби?

Сплять китів камінні стоси,
піна гейзерів рясна
пада в світлий пух торосів, —
тільки чорну, чорну косу
розплітає Арсенал.

Гейзер сизий, гейзер синій —
це з яранг моржевих дим,
що злітає рветься й гине:
в нерухомості пустині
він рухомий сам-один...

Он, зористий, став у вітах.
Парусами стеле, гра,
і віконні самоцвіти
учать райдужно горіти —
чарівний кристалограф.

Раптом звівся, міднолиций,
розім’яв свій крок важкий —
і вже ходить по світлиці,
озира мої полиці,
перечитує книжки.

Значить, вата — тільки маска,
а полярний краєвид
тільки сон, зимова казка.
— На мені холодна каска...
— А чого ж, як жар, твій вид?

Значить, там огонь під льодом,
значить, там не засина
пульс артерій, ритму подим,
значить, ходить повним ходом
на Печерську Арсенал.

1935

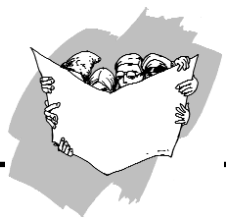
І знов обвугленими сірниками
на сірих “мурах сірі дні значу,
і без кінця топчу тюремний камінь,
і туги напиваюсь досхочу.

Напившись, запрягаю коні в шори
і доганяю молоді літа,
лечу в далекі голубі простори,
де розцвітала юність золота.

— Вернітєся, благаю, хоч у гості!
— Не вернемось! —
гукнули з даліні.
— Я на калиновім заплакав мості
і знов побачив мури ці сумні.

І клаптик неба, розп’ятий на гратах,
і нездріманне око у “вовчку”...
Ні, ні, на вороних уже не грати:
я — в кам’янім, у кам’янім мішку.

1937

Марія ЯКУБОВСЬКА,
кандидат філологічних наук,
м. Львів

Творчий жнивень — як на ранніх зорях перейдена дорога косаря, що вийшов удосвіта й до самого полудня веде свій пахучий покій.

І ранішнім покосом, і чорною скибою поля, і стиглим жнивом, і споришем удовиноного подвір'я дихає слово Василя Гея, залюбленого у рідну волинську землю так, як птах залюблений у небо. І коли досліджуємо витoki творчості письменника, то бачимо, відчуваємо, що подих рідного краю (а це для ліричного героя поета альфа й омега буття) стає тією філософською основою, яка єднає водно всі поетичні та прозові теми його доробку. Цей доробок гідний поваги й читацької уваги. Написано й видано близько тридцяти книг поезії, прози, публіцистики. Ширим уболіванням за долю українства, за стан рідної мови пройняті книги “При світлі сивої роси”, “Кому важка наука рідномовності?”, “Визволяймося від лукавого”. У поемі “Підрубане дерево роду”, де з погляду новочася осмислено трагізм родини автора, вивезеної 1947-го до Сибіру, сповідальність ліричного героя теж набирає злободенної загостреності.

*Судний день не настав ще,
та мовити правду
Вже пора перед образом
новонароджених днів.
Я приймаю вину за гріхи —
не за зраду,
І перевертнем нині
не треба ставати мені.
А поглянеш довкола — одні лиш герої
Б'ють натхненно
поклони у храмі — дива!
Хто ж тоді прокрадався
сексотом за мною
І за гріш Україну і друзів своїх продавав?*

Естетика поетичної творчості Василя Гея базується на правді й конкретності життя. Тепло рідного дому, шана людини праці, міцна сув'язь родооводу, благодатність віри й духовності — далеко не повний перелік ключових тем і проблем, які від книжки до книжки стають виразнішими та більш детально та образно осмисленими. Від “Закону вірності” (перша збірка автора),

З пам'яті роду, з болю і квіту життя До 70-річчя письменника Василя Гея

“Крил Світязя”, “Витоків”, “Крапель на листі”, “Лесиноного кадуба” до “Зорі з криничної води” та “Великоднього світання” спостерігаємо прагнення автора поєднати особисті почуття і враження з тривогами Краю. Особливої виразності набуває екологічна тема.

*Осушили, випили, сточили
Кров Полісся з рік його й долин,
І від страги лопаяться жили,
Мертвий дух сотається з глибин.*

Читаючи вірші “Калина і цензура”, “Боже світло беріз”, “Бори вмирають без пори”, “Рани краю лікує ліщина”, “Святі озера” (а їх на Волині аж десять), разом з автором проймаєшся світлом пам'яті про знищений у повоєння березовий гай біля рідної хати майбутнього поета, відчуваєш біль пораненої природної вроди землі.

*Білолиці сестриці, весною в гаю
Ні, не сліз ваших краплі, а світло я н'ю,
П'ю за те, аби рід ваш у радості ріс,
П'ю за душі полеглих узимку беріз.*

Воднораз автор не заганяє себе й чита-ча у безвихідь, відкриває простір для ося-яння й утвердження віри в добро. Віра і вірність у творчості Василя Гея виступають тією Божою благодаттю, без якої немислимий світ мистецтва загалом і художнього слова зокрема. Звідси у творчій естетиці миття спорідненість із літературною традицією, де “лупання скали” “хлопськими синами” є основою національного, державницького буття, бо невід'ємна частина їхнього художнього мислення — пошук правди і справедливості.

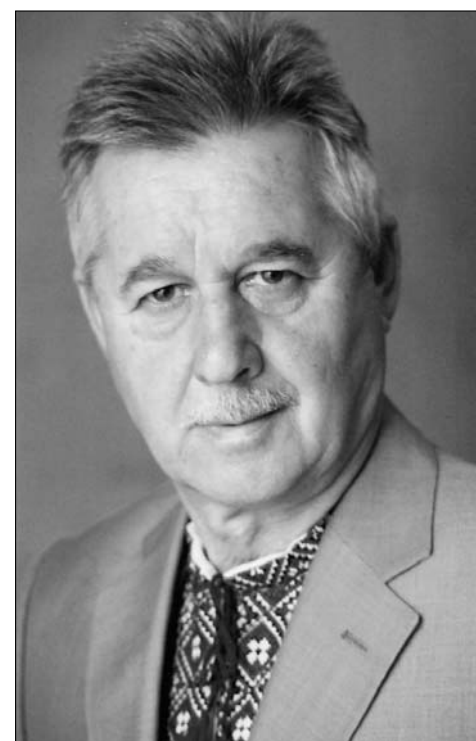
Визначальна риса справжнього творчого таланту — вміння чути голос часу, голос історії. Яскраву сторінку історії боротьби за свободу й незалежність України Василь Гей висвітлює у повісті “Яворник”. Уперше надруковану 1995 року в журналі “Вітчизна”, повість було відзначено літе-

ратурною премією ім. А. Головка. У цьому творі автор із документальною достовірністю, художньо переконливо і правдиво показав героїку й жертвність вояків Української Повстанської Армії. Жорстокість, антилюдяність більшовицько-сталінського режиму в пору повоєння відображені в повісті “Гомін по діброві”, яка разом з іншими творами увійшла до книжки В. Гея “Вихор у стиглому житті”.

У якому б жанрі не працював письменник, він залишається поетом — способом мислення, стилем та отією граничною одкровенністю, за якою початок і тривання долі з її небайдужістю, моральним тягарем “за все відповідати в цій житті”.

При цій ювілейній нагоді, мабуть, не зайве сказати й про те, що Василь Гей більшу частину пройденого життєвого шляху віддав організації літературного процесу у Волинському краї. Ще працюючи в районній газеті Любомля, згуртував літературне початківство в літоб'єднання “Хвилі Світязя”, яке діє й донині. Дев'ятнадцять років був керівником обласної літстудії “Лесин кадуб”, активні відвідувач якої згодом склали основу спілчанської організації. Чимало зусиль доклав до того, аби письменницька організація Волині, яку очолював 17 років, стала ініціативним осередком творчого і громадського життя. Видання альманаху “Світязь”, встановлення літературно-мистецької премії імені Агатангела Кримського, проведення поетичного свята “Лісова пісня” в Лесиному врочищі Нечимному, створення видавничої ради задля фінансової підтримки книговидавничої справи — у всіх цих добрих справах є ініціатива і творча енергія Василя Гея.

Пишучи ці рядки, я немовби разом з автором-земляком ще раз пройшла волинськими дорогами і стежками, де поміж ожинкових кущів, березових гаїв та дібров розсіпані разки думок, рядки поезії та прози Василя Гея — журналіста, літературного редактора, просвітянина, письменника рідного Волинського краю.

*Земля моїх тривог,
мого Полісся
Покраяна ковшами
на шматки.
Канавами
джерела розлилися
Відрізані безжально
від ріки.
І боляче мені
від обміління
Колодязів
у рідному селі,
І страшно,
що підрубане коріння,
З якого виріс
я на цій землі.*

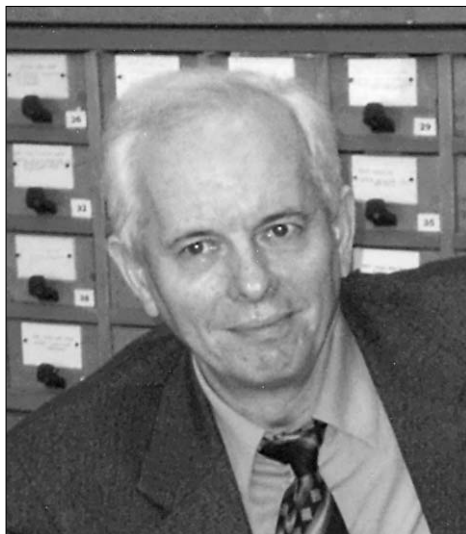
Вадим СКОМАРОВСЬКИЙ,
лауреат Державної літературно-мистецької премії імені Лесі Українки,
заслужений працівник культури України

Не знаю, що спонукало Олександра Бакуменка здобути професію інженера (він закінчив факультет прикладної математики Київського політехнічного інституту), але переконаний, що на його становлення як письменника мали безпосередній вплив батько Данило Олександрович і дідусь Олександр Іванович, на честь якого назвали онука.

Батько Олександра Бакуменка — відомий український поет, прозаїк, перекладач; дідусь — лісник, закоханий у природу рідної Слобожанщини. Ось від них і переймає малий Сашко любов до слова, до краси української землі. Батько запам'ятався йому за письмовим столом (“Зелена тека, на столі роман, в кутку то начерки, то вірші. Звільнився тато від своїх оман й тремтячою рукою пише...”). (“До лісу йду, немов іду додому... Співає голосом дзвінкої сили у небі схожий на веселку птах. Летить до річки бусол легкокрилий, — життя вирує в дідових лісах...”) — напише згодом Олександр Бакуменко в “Баладі про лісника”, присвяченій своєму дідусяві Олександру.

Потяг до краси навколишнього світу, вміння передати її найрізноманітніші відтінки — характерна риса творчості Олександра Бакуменка. А вона на диво багатогранна: тут і повісті, романи, поезії для дорослих і для дітей, пісенні тексти, критичні статті, рецензії, літературознавчі розвідки, переклади...

Напутнє слово письменника

Книги Олександра Бакуменка відзначені Всеукраїнською літературно-мистецькою премією імені І. С. Нечуя-Левицького, Міжнародними літературними преміями імені Костянтина Симонова, імені Олександра Фадєєва (Росія), літературною премією “Гілка Золотого каштана” (Україна).

Влітку 2011 року у київському видавництві “Альтерпрес” побачила світ нова поетична збірка Олександра Бакуменка “Напуття”, за яку автор отримав Всеукраїнську літературну премію імені Олександра Олеся. До речі, ліричною книжкою “Напуття” відкривається нова видавнича серія “Бібліотека сучасної поезії”.

У вступній статті відомого поета Миколи Сингаївського зазначено, що “в поезії Олександра Бакуменка бачиться не лише образ його лірично-автобіографічного героя, а й багатий духовний світ і характер людини. Вимогливий і суворий до своєї творчості, письменник багато й наполегливо працює над якістю свого слова. Автор вмє говорити своєрідним, задушевно-схвильованим голосом, який легко вирізняється у різноголосі сучасних поетів своїм доброзичливим тембром. Відчувається добрий поетичний смак Олександра і чудово, що на сучасному тлі він має свій поетичний почерк, підґрунтя якого є творча спадщина попередників та мотиви новітньої національно-свідомої думки”.

Особливо ж ця задушевна схвильованість Олександра Бакуменка відчутна у розділі “Вічний голос”. Якою щемливою синівською любов'ю пронизано триптихи про батька і про матір!

*Знову перші у променях роси,
теплій березень, тепла зима,
під вікном зацвіли абрикоси,
нагадали, що батька нема...
 (“Батьків сад”).*

*Як малиновий далекий дзвін,
долітає вічний голос мами.
Тисячами негавмовних днів
вічність простяглася поміж нами.
 (“Малиновий дзвін”).*

Жанровим і тематичним розмаїттям, художньою довершеністю приваблюють

твори, об'єднані у розділах “У майбутнє та минуле...”, “У мить небесну”. З цікавою ретроспективою, оригінальною за змістом і задумом, виступає автор у розділі книги з метафоричною назвою “Медові покоси”.

Ліричний герой Олександра Бакуменка — людина неспокійної вдачі, яка живе “чеканням і турботами”, гостро реагує на будь-які відхилення від норм загальнолюдської моралі. Це яскраво та переконливо відображено в поемі “Сорок сім”. Число, винесене у заголовок твору, вказує на кількість населення України на час написання поеми (зараз кількість населення на півтора мільйона менша).

Оця правда об'єктивної оцінки перебігу подій у масштабах усієї країни, передана засобами художнього слова, притаманна й ліро-епічному твору Олександра Бакуменка. Його поема — твір сатиричний, викривальний із чіткою заявленою авторською позицією. Епіграфами до кожного розділу поеми взято рядки з Державного гімну України на вірші Павла Чубинського, що підсилює полемічність висловлених думок.

Напуття — поради, побажання досвідченої, мудрої людини нинішнім і прийдешнім поколінням. Ось таким і є поетичне “Напуття” сучасного українського письменника Олександра Бакуменка:

*Друзям щирим своїм побажаю добра,
в добрих справах Вам зичу удачі,
нескінченних чорнил, золотого пера
у любові, як сонце гарячий!
Вам бажано шляхів, що не знають кінця
у пустелях, в морях і на суші.
Хай здоровими будуть чутливі серця!
Хай радіють життю світлі душі!*

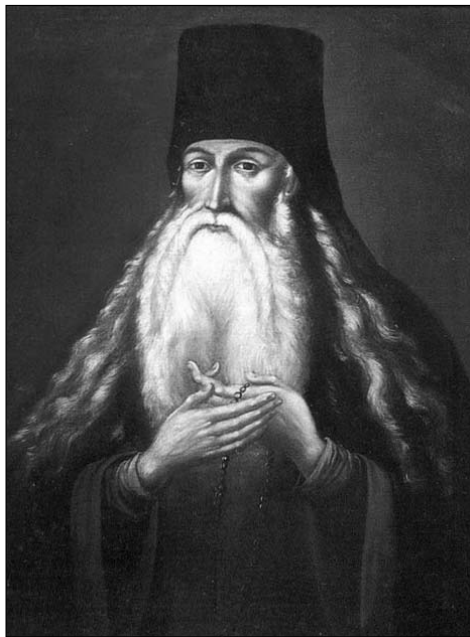

Полтавська єпархіальна премія імені преподобного Паїсія Величковського УПЦ КП

Преподобний Паїсій (Величковський Петро Іоаннович; 21.12.1722, м. Полтава — 15/28.11.1794, Нямецький монастир, Молдова) — православний церковний діяч.

Син протоієрея. Після закінчення парафіяльної школи впродовж 1735—1739 рр. навчався в Київській академії. У 17 літ став послушником Любецького монастиря, чернечий постриг під іменем Парфенія прийняв 1741 р. у Медведівському монастирі св. Миколая. Після недовгого перебування в Києво-Печерській лаврі подався до Молдови (Валахії), де розпочав життя пустельника у скиті Треїстени, а потім у гірському скиті Кирнул. 1746 р. переселився на святую гору Афон й усамітнівся в пустелі. 1750 р. прийняв малу схиму з переміною імені на Паїсій. Згуртувавши навколо себе кількох ченців, 1758 р. заснував у монастирі Пантократор скит св. Ілії і був рукопокладений в ієромонаха. Після 17-річного перебування на Афоні повернувся в Молдову, де 1763 р. став настоятелем монастиря св. Духа в Драгомирні, прийнявши велику схиму. Для своєї братії уклав статут за принципом святителя Василя Великого. 1774 р. одержав в управління Сескульський монастир Усінчення глави Іоана Предтечі. 1779 р. переселився в Нямецький монастир, де 1790 р. прийняв сан архимандрита де й упокоївся на 72-му році життя. Похований у соборному храмі Вознесіння Господнього.

Суворе монастирське життя, любов до духовної освіти й літературна творчість зробили ім’я святого Паїсія відомим у православному світі. Його численні переклади святих книг протягом тривалого часу були єдиними у вітчизняній літературі. Учні преподобного Паїсія на православному Сході заснували понад 100 монастирів, се-

Преподобний Паїсій

ред них Софроніївська, Глинська, Оптина пустині. Основа вчення святого Паїсія — “розумна, або внутрішня, молитва”, якою він називав палке звертання до імені Христа, розмову, що йшла з глибини серця. За своє подвижництво преподобний Паїсій 1988 р. канонізований Православною Церквою.

Святий Паїсій ніколи не забував батьківщину, любив підкреслювати своє українське походження, іменував себе “Родимець Полтавський”.

2012 року виповниться 290 років від дня народження преподобного Паїсія Величковського. Враховуючи цю дату, а основне — внесок славного земляка в ду-

ховну скарбницю Святого Православ’я, Полтавська єпархіальна рада УПЦ Київського патріархату заснувала Єпархіальну премію імені преподобного Паїсія Величковського УПЦ Київського патріархату.

Полтавську Єпархіальну премію в номінаціях “Духовне відродження”, “Література. Мистецтво. Наука”, “Громадська діяльність” присуджують щорічно окремим особам, колективам, організаціям і установам за вагомий внесок у справу відродження Української Церкви, створення Єдиної Помісної Православної Церкви, утвердження української державності, зміцнення української духовності, за визначні досягнення в духовній царині православ’я, у сфері літератури, літературознавства, публіцистики, релігієзнавства, сакрального розпису, іконопису, живопису, музики, архітектури, скульптури, графіки, народної творчості й інших видів мистецтва, за активну національно-державницьку позицію.

Кандидатури на здобуття премії мають право висувати єпархіальні ради УПЦ Київського патріархату, релігійні громади, наукові установи, освітні, культурні й інші заклади, громадські об’єднання, творчі спілки. Премія може бути присвоєна померло.

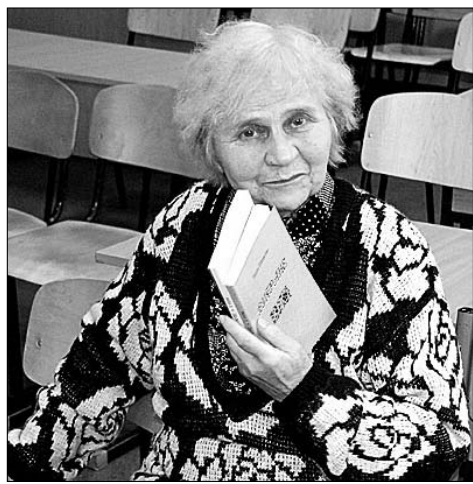
Пропозиції про висунення кандидатур на здобуття премії щорічно надсилають Комісії з присудження премії імені преподобного Паїсія Величковського з 1 вересня по 31 жовтня.

На здобуття премії подаються: лист-клопотання про присудження премії, біографічна довідка кандидата, характеристика діяльності й творчого доробку претендента (відповідно до номінації).

Матеріали подаються за адресою: Соборний майдан, 1, м. Полтава, 36020.

Премію вручають щороку 28 листопада, у день пам’яті преподобного Паїсія Величковського, в урочистій обстановці.

Особам, які відзначені премією, присвоюється звання “Лауреат премії імені преподобного Паїсія Величковського” з врученням Диплома й ікони святого.

3 роси й води!

М. КОЗАК,
м. Львів

До 130-річчя від дня народження Івана Огієнка (митрополита Іларіона) у львівському видавництві “Кобзар” 2011 року вийшла друком книжка “Наш родич Іван Огієнко” — спогади Віри Огієнко, що мешкає у Львові, батько якої — Василь Федорович Огієнко — був племінником Івана Огієнка. А мати — Мотря Андріївна Литвинчук — двоюрідна сестра дружини Івана Огієнка Домініка Данилівни Литвинчук. Книжка побачила світ завдяки доброчинності й щедрості львівської поетеси і науковця Лідії Шевело (Л. С. Худаш).

Лідія Сергіївна багато років активно співпрацює з “Просвітою” Галицького району м. Львова. Вона щедро надає свої поетичні збірки для просвітян інших областей України під час наших щорічних краєзнавчих поїздок Україною. Ми з вдячністю використовуємо можливість познайомити просвітян, і особливо молодь інших областей, із патріотичною поезією Лідії Шевело.

У своїй післямові у книжці “Наш родич Іван Огієнко” Віра Огієнко пише:

Спонсор книжки “Наш родич Іван Огієнко” — Лідія Шевело народилася 15 лютого 1927 року в Дубровиці Рівненської області, кандидат педагогічних наук, доцент, літературознавець.

У Львівському видавництві “Кобзар” 2006 року надруковано “Вибране”, том перший, куди увійшли вірші поетичних збірок Лідії Шевело: “Росинка” (1985), “Дивокрай-Полісся” (1990), “3 поетичного щоденника” (1990), “3 народних витоків” (1992), “Сповідь душі” (1996—1997), “Нероздільне” (1999), “Суцвіття” (2004), “Зоря на небі завітлась” (2006). У книгу “Вибране”, том другий, увійшли вибрані поезії зі збірок “Таїна богині Флори” (1995), “Барвисте диво нашої землі” (2001), пісенник “Рослинні голоси” (2003), і три сценарії театралізованих ранків “Цілючі трави гомонять”, “Тополецька, її друзі — захисники у недузі” та “Овочевому роду нема переводу” (1993), виданих Міністерством культури України.

2007 року у видавництві “Кобзар” вийшов “Бібліобіографічний покажчик” Лідії Сергіївни Худаш. 2011 р. — дванадцята поетична збірка “Різнобарвність”, а також книжка про життя і творчість українського поета з Чикаго Олексі Даріана “Смолоскип на творчість надихає”. 2011 року у видавництві “Кобзар” побачила світ книжка “Листи відомих особистостей і шанувальників творчості Лідії Шевело” (Л. С. Худаш).

Лідія Сергіївна Худаш — дослідниця творчості І. Франка. Вийшли друком її дві монографії: “Вивчення повісті “Борислав сміється” в школі” (1957), “Вивчення творчості Івана Франка в школі” (1962).

Рішенням журі Української асоціації письменників від 12 лютого 2002 року вона нагороджена медаллю й дипломом лауреата літературної премії “Гілка золотого каштана”.

Комітетом у справах премії імені Івана Огієнка Лідії Сергіївни Худаш (Шевело) присуджено Огієнківську премію 2008 року в галузі громадської, політичної та духовної діяльності.

15 лютого, на Стрітення Господнє, Лідії Сергіївни виповнилося 85 років, бажаємо їй міцного здоров’я, оптимізму, творчої наснаги. Нехай Ваша рука не втомлюється тримати поетичне перо, а Ваші твори радують поціновувачів поетичного слова ще багато років. 3 роси й води!

Зоя ГОЛОТА,
КМО ВУТ “Просвіта”

Тривають заходи, присвячені 75-річчю від дня народження Миколи Вінграновського — великого українського поета-шістдесятника, прозаїка, актора, кінорежисера, лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка 1984 року.

От і нещодавно в Національному музеї літератури України відбувся конкурс серед студентів Києва та області на краще виконання поезій Миколи Вінграновського. Організатори конкурсу — Благодійний фонд ім. Миколи Вінграновського, Київська міська організація ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка.

Отож перше слово йому, автору. На екрані кадри з відомого фільму “Він!” Гурама Петріашвілі, а далі звучить поезія: темпераментно, зворушливо, щиро. Зі студентських уст лине слово, виповнене любов’ю до автора, прагненням зрозуміти і відчувати його. Звучить і лине, заповнюючи серця усіх присутніх. Енергетика поезії Вінграновського потужна, світлосяйна. І багатьом виконавцям вдалося її відчувати й передати.

Учасники конкурсу — студенти Київського національного медичного університету ім. Богомольця, Київського національного університету будівництва й архітектури, промислово-економічного коледжу Національного авіаційного університету, а також студенти з навчальних закладів Білої Церкви.

Авторитетне журі у складі відомих письменників, музейників і просвітян — Петра Засенка, Анатолія Качана, Наталки Поклад, Галини Сороки, Зої Голоти, яке очолив народний артист України, поет і громадський діяч Олександр Биструшкін, вимогливо оцінювало виступи виконавців.

Особливо майстерно звучали вірші Миколи Вінграновського у виконанні Олега Колесника (м. Біла Церква), Катерини Якименко (м. Київ), Андрія Кандиби та Юлії Ханової (м. Біла Церква). Симпатії глядачів завоювала наймолодша учасниця конкурсу — Діана Ляшенко (м. Біла Церква).

Звучить поезія Миколи Вінграновського

Віднині започатковується щорічний всеукраїнський літературний конкурс на краще виконання поезій Миколи Вінграновського, саме в рамках цього проекту і відбувся перший відбірковий тур.

Учасників конкурсу вітали віце-президент фонду ім. Вінграновського Ксенія Голота, генеральний директор Державного музею літератури Галина Сорока. Спогади про Миколу Вінграновського, його високу виконавську майстерність поділилися

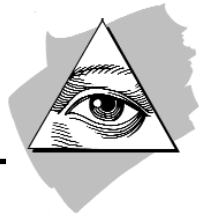
з присутніми письменники-сучасники поета, ті, кому пощастило спілкуватися з ним за життя.

Ще довго обговорювали творчість Миколи Вінграновського, який у далекі 60-ті рр. минулого століття благодатним вихором увірвався в українську літературу і кризь усе життя проніс високий дух українства, вписавши в національну культурну скарбницю своє головне надбання — любов’ю і щемом освячене Слово.

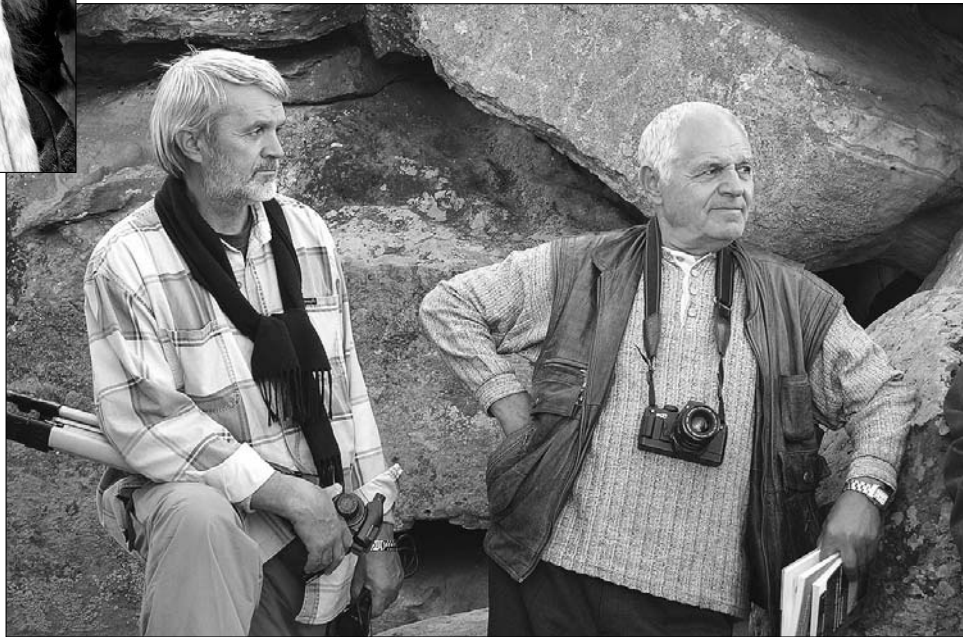

Шкільний коридор стилізований під сільську вулицю початку ХХ століття: вхід до класу під солом’яною стріхою, на стінах — тин із лози і квіти. Так щодня зустрічає своїх учнів Макарівська районна гімназія, що на Київщині. А ще тут уже багато років діє шкільне самоврядування під назвою “Дитяча “Просвіта”.

Фото Євгена БУКЕТА

Ірина Фаріон: Брати Ілленки — характерники українського кіно

Не приховую, що кожна зустріч із родиною Ілленків — це вдивляння у Юрія Ілленка: у його риси, слова, манери. І водночас постійне прокручування його тези, що досвід не передається. До болю не вистачає його і до очевидності — Він із нами: духовно, культурно, політично. Фільм “ТойХтоПройшовКрізьВогонь” Михайла Ілленка це засвідчив сповна.

Пан Михайло прийшов до Львова невидимкою, не попередивши найперше тих, хто чекав його особливо. У цьому його самодостатність і самоспоглядальність, що зачудовує. Від нього віє спокоєм і журбою, тому вулкан життєствердно-полярних почуттів із його фільму приголомшив мене. Хотілося просто милуватися цією Людиною-схованкою, Людиною-запальничкою, чи ТайнЯком, як кажуть у Галичині. Але — за порядком.

Фільм дивилася двічі. Піду ще раз. За першим разом — шторм почуттів, бажання зридатися в самотині і вцепитися у Божу Руку. За другим — кришталево-сталева злість, прагнення заїхати в піку всім степанам-зрадникам і несамовито **бути** задля прамостояння і протистояння злу, тупості і зраді. Ось вона сила справжнього мистецтва, душею якого завжди була і буде найвища точка кипіння людських почуттів.

Ілленки — кінематографічні характерники, що вміють невидиму силу духу перетворювати у приголомшливі зримі образи. Вони наче кладуть на долоню те, що твій пристосований до сірих буднів зір не вміє по-

бачити. Через гру світла і тіні, метафоричне осягнення світу, через прозирання у його сутність і взаємозалежність мертвого, живого і ненародженого вони виносять на поверхню причину проблем буття твого народу — і водночас його невмирущість. Вони убивають і воскресають, виснажують і наснажують, вчать безоглядно любити і кришталево ненавидіти.

Почуття у фільмі починалися з розмови батька Ореста з Богом. Із хрестика, що навис над дитиною з батьковою шиї. Потім, крізь життєві дороги, цей Божий батьків знак простелив синові шлях зі сталінського концтабору в далеку Канаду, що навчилася, завдяки героєві Іванові, української мови та пісні... Почуття провадили змагання поміж літаками та лелеками, поміж вір-

ністю та зрадою, поміж людиною та твариною, поміж тліном і вічністю.

Думалося, що ці піруети летуна Івана у небі, це не просто фізичні можливості вправного пілота. Це спадок від батька та діда-характерників протинати не матеріальні шари атмосфери, а літати у товщах тонких світів людського духу та душі. Господь так щедро обдарував наш народ такими можливостями, що він враз, після XX століття — “віку голоти”, — це раптово забув і потону в тупому споживацтві, пристосованстві, короточасному існуванні-зраді, що має один кінець — степанова смерть. **Народ забув про свої можливості перемагати видиме невидимим.** Своїми віруваннями, любов’ю, культурою та мовою. Фільм громогласить про це!!!

Різномовний код фільму, та ще й у моєму першому перегляді — без субтитрового перекладу, — поводить різними світами, де моя мова, на щастя, не, як звично, розчулювала мене (скільки можна сентименталити!), а утверджувала як господаря — і то всюди: чи то Канада, чи довбаний СеРе-СеРе. Навіть надчуттєва, ювелірно-еротично дозована сцена пізнання жіночого тіла як мови-душі відкривала у закоханих чоловічий первень володаря і жіночий — натхнення і приймання. Іван просить про одруження своєю мовою, своєю лише прощається, і до батьків Небо вчить промовляти лише їхніми мовами. Дитина Івана — як аксіома — говорить його мовою. Чи можна було ще тонше відтворити мовну екзистенцію кожного народу як духовну нитку пов’язання одного з одним: від батька до сина?... Актор Дмитро Лінартович, з огляду на блискучу українську ритмомелодику і фонетику, просто священнодійствує українським словом, і буденствує російською, англійською, але прочулено видає індійською. Який це неосяжний рівень кінематографічної культури донесення найвищих Божих цінностей!

Безсумнівна експансивність російської та англійської мов не тільки у самому факті витіснення і українців, і індійців з їхніх предковичних земель, але в нерозумінні потреби загнати назад ці мови-завойовниці у береги їхніх етнічних земель. Тому бунтує брутальним словом Дмитро, коли індієць каже, що хочуть і ці їхні землі забрати: “Не дочекаються!..”

А ще фільм наповнений мега-образами з майстерні винятково Ілленків: образ Богоматері, лелек, яблук, тварин — кращих від людей, людей — нищівших за тварин — і вічний удар ідеального з матеріальним. Це і є національне кіно сучасного творення вільної і сильної людини, а не, за Юрієм Ілленком, — агонія “поцмодернізму”. Кожен у цьому фільмі побачить винятково себе, а дехто взагалі не побачить, бо він загубився?

Піду на фільм, мабуть, утретє, аби ще раз пережити лелечині пір’їнки на крилах літаків-винищувачів, розсіпані з відер яблука у диво-українському саду, польоти на літаках, що заведені українськими словами-мантрами, — і порадіти за зведений власноруч дім Івана у далекій Канаді, яку він зробив мікро-Україною. Цей фільм можна продавати в аптеці як рецепт для очищення душі і зміцнення націмунітету.

СЛОВО Прогвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Вітасмо лауреатів!

Комітет із Національної премії України імені Тараса Шевченка за підсумками таємного голосування, яке відбулося у четвер, 9 лютого, визначив лауреатів Шевченківської премії 2012 року.

Лауреатами премії з літератури стали Петро Мідянка за збірку поезій 2010 року “Луйтра в небо” (представлений на здобуття премії Асоціацією українських письменників) і Володимир Рутківський за історичну трилогію для дітей “Джури” 2007–2010 рр. (“Джури козака Швайки”, “Джури-характерники”, “Джури і підводний човен”), представлений від Держтелерадіо України.

У номінації “Літературознавство і мистецтвознавство” перемогла Тетяна Каравасильєва за книгу “Історія української вишивки” 2008 року.

У “Музичному мистецтві” лауреатом став Віктор Степурко за псалмодію “Монологи віків” для змішаного хору і соло інструментів (у семи частинах на канонічні тексти).

Премією у номінації “Образотворче мистецтво” відзначили Анатолія Криволапа за цикл із 50 робіт “Український мотив”.

Премії у номінації “Концертно-виконавче мистецтво” і “Народне і декоративно-ужиткове мистецтво” цього року вирішили не вручати.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

В.о. головного редактора
Євген БУКЕТ
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ просвітницької роботи
Надія КИР’ЯН
270-55-57
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспондент
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Черговий редактор
Євген БУКЕТ

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ на
комбінаті “Преса України” у середу.
Зам. № 3301207
Наклад у лютому — 25 000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Віталій Шевченко народився 1954 року в місті Ічня на Чернігівщині. Політик, журналіст, письменник. Народний депутат України 2, 3, 4 скликань. Голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (2005–2009). Один із фундаторів Народного руху України, входив до керівництва НРУ, згодом — УНП. Автор понад десятка книг поезії, прози, публіцистики, краєзнавства.

Значний слід в українській журналістиці залишив екологічними публікаціями, циклом статей у газеті “Молода гвардія” про юнаків, які загинули в Афганістані. Навесні 1991 року оприлюднив таємні документи про наслідки Чорнобильської катастрофи. У кількох виданнях України, Росії, Канади, США ці матеріали опублікували під назвами “За-секречений Чорнобиль” і “З грифом “Таємно”, а восени 1991 р. їх оприлюднили з трибуни Верховної Ради України.

Рецензував новинки української літератури, готував літературно-драматичні передачі (близько 50 сценаріїв літературних композицій для Українського радіо, радіопередачі для дітей, молоді).

Автор близько 10 законопроектів із питань діяльності медіа, зокрема щодо створення суспільного телерадіомовлення, концепції роздержавлення українських ЗМІ.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, яку він очолював, запровадила обов’язкове ліцензування операторів кабельного телебачення, вилучила з кабельних телемереж зарубіжні програми, не адаптовані до вимог національного законодавства, внаслідок чого було припинено трансляцію програм кількох російських каналів. Натомість в ефірі збільшилася частка національного інформаційного продукту. Створив Благодійний фонд Віталія Шевченка, який проводить велику краєзнавчу, видавничу роботу.

Віталій Шевченко: «Ми в боргу перед нашою історією»

президентства Ющенка, то прикро, що було втрачено великі можливості і те шарпання в структурах влади ні до чого доброго не призвело.

— Ви й самі були в цих структурах, займаючи високу посаду спершу заступника, а потім кілька років голови Національної ради з питань телебачення і радіомовлення.

— У мене в кабінеті не було спецв’язку, мене не смикали, не викликали без нагальної потреби “нагору”. Звичайно, з Ющенком ми розмовляли, довго засиджувалися, його зацікавлювало те, що він чув від мене як голови Нацради, бо всього цього він не знав. Час був непростий. З одного боку всі розуміли, які були погляди Ющенка, і це вважали позитивним тлом для проведення українських ідей, зокрема в інформаційній сфері. Але водночас ми робили лише те, що могли, і це було вкрай важко. Нам вдалося за ті кілька років хоч щось зробити для національного медіа-простору, бо спочатку там були мізерні відсотки українського продукту. Але як легко нині відкотилися назад...

Протяги нашого-ненашого медіа-простору

— Очевидно, говоримо про недавні поправки до законодавства, якими хочуть встановити на український продукт в ефірі ганебну квоту у 25 %.

— Добре, що цей закон ще не підписано і, думаю, його не підпишуть. І тут варто подякувати громадськості, яка бореться проти таких витівок. Адже цей закон знищив би все українське. Зараз і без цього закону українського продукту в ефірі напевно чи більше, ніж 25 %. І ніхто не контролює, не звертає уваги.

А друковані медіа?

— Не залишилося українськомовних щоденних газет, окрім “України молоді”, яка теж виходить не щодня. Видань, які послідовно відстоюють національні позиції, дуже мало.

— Яка, на Ваш погляд, загалом гуманітарна сфера нашої держави?

— Нині це суспільні спекуляції. Як правило, гуманітарними проектами починають займатися люди, у яких цілком конкретна політична мета. А людей, які проводять цю роботу жертвовно, на жаль, бракує. Це видно на прикладі фестивалю “Кришталеві джерела”.

— Поговорімо докладніше про Ваш великий проект.

— Цьому дитячому фестивалю вже 20 років, він — один із найбільших фестивалів аудіо-відеомистецтва. Дуже хотілося, щоб про нього дбали. Але останні три роки я проводив цей міжнародний фестиваль за власні кошти чи випрошував їх у благодійників.

— А хто мав би підключитися до проведення такого цікавого фестивалю?

— Я спілкувався з багатьма посадовцями, розсилав їм продукцію учасників фестивалю. Відгукнулося Товариство “Просвіта”, яке було нашим спонсором (виділило свої книжкові видання, і це були гарні призи учасникам). А від державних структур? Жодного сприяння від Міністерства, хоча це фестиваль для школярів, ні копійки допомоги. Трохи допомогло Міністерству культури через свій фонд розвитку кіномистецтва. Більше нічого. Натомість я виявив, що чиновники “списують” на фестиваль

Підпільна правда глухих часів

— Віталію Федоровичу, схоже, Ви були вільнодумцем мало не зі шкільної лави?

— Коли я був студентом, мав колекцію із кількох самвидавських газет. Зараз ніхто не вірить, що можна було робити стільки підпільних видань. Коли В’ячеслав Чорновіл організовував газету “Час-Тайм”, а я тоді уже був депутатом Верховної Ради, членом фракції Народного руху, він попросив мене стати редактором газети. По вихідних я приходив уранці у фракцію, Чорновіл уже був там десь із сьомої ранку. І ми довго говорили з ним на різні теми, зокрема про ці видання, адже він був Богом самвидаву. Так-от, коли я розповідав йому про свою велику колекцію, він говорив, що люди, які цим займалися, майже всі пройшли через табори.

Я справді видавав незалежні газети, журнали ще в школі. Навчався в кількох вищах, звідки мене постійно виганяли. Спочатку навчався в Дніпропетровську, потім у Києві в педінституті. Мене рятував професор, наш декан Петро Іванович Орлик. Він підказав, що мені треба “дати дьору”. Так я опинився в Москві, в Літературному інституті. То був час, коли всі студенти читали книжки Солженіцина, Сахарова. В Україні цього не було.

— Через політичні причини українців-втікачів у Москві тоді було чимало?

— Там на той час була ліберальніша атмосфера. Саме тоді з’явилася приказка, що коли в Москві стрижуть нігті, в Україні обрізають пальці. Я рік прожив у Москві, а перед цим залишив останній курс педінституту в Києві. А в Літінституті був у семінарі у Сергія Смирнова, мені вже зарахували творчий конкурс. Потім повернувся в київський педінститут, закінчив його, а ще пізніше отримав диплом університету ім. Шевченка, навчався на факультеті журналістики.

Студентські роки — суцільний самвидав. Чого ми тільки не видавали. Я створював журнал “Водограй”, обсяг якого близько 500 сторінок, друкував його на машинці на кафедрі цивільної оборони.

Ці примірники ми потім розповсюджували. Згодом журнали викрав КДБ у бібліотекарки, якій ми давали їх на зберігання. Вже у наш час звертався до кількох голів СБУ з проханням віднайти їх, але вони відповідали, що їх уже ніде немає, та впевнений, що вони досі десь лежать. Звісно ж, такі видання — “наводка” на нас, вільнодумних студентів.

— Цей самвидав неможливо було сховати від органів...

— Якраз перед нами пройшла хвиля арештів 1972 року, було затишся, комусь ми не дуже муляли, хоча про те, що відбувається, знали всі. Що ми читали? Дзюбу, Петра Шелеста читали, звичайно, у кого був, Антоненка-Давидовича. Окрема сторінка — Олесь Бердник, Микола Руденко. Давно не видавали Василя Симоненка, його студенти-філологи переписували від руки і поширювали.

Передгрозя і перемиї

— Друга половина 70-х—початок 80-х, часи “розквіту застою”, передгрозя перед великими змінами.

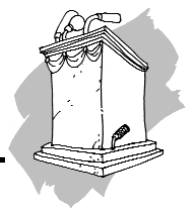
— Я прийшов з армії і працював у видавництві “Мистецтво”. Кар’єра складалася вдало, був наймолодшим завідувачем редакції, згодом був претендентом на посаду директора. Але через якусь

несправедливість я написав заяву, що відмовляюся від усіх преміальних. Це було нечувано. Врешті, мене кілька разів виганяли з видавництва. Присікувалися, що я завідував дуже непростотою редакцією, яка видавала специфічну продукцію. Наприклад, замовний альбом Леонідові Іллічу Брежнєву, подарунковий (в одному примірнику) до чергового його ювілею, чергової Зірки. То була дивовижна продукція, ми самі сміялися над цими виданнями.

На початку 90-х я перейшов у столичну газету “Молода гвардія”, на той час це була цікава, демократична газета. Комсомольська, але й сам комсомол тоді вивірив, тут панувало вільнодумство. Зазначу, що в нашій газеті вперше в столиці надрукувався В. Чорновіл. З газетою важко було щось зробити ще й тому, що йшла війна між обкомом і міськкомом комсомолу, які її видавали. Область, райони нас (редакцію) підтримували. Були об’єднані пленуми обкому і міськкому комсомолу, на яких точилася гостра полеміка щодо газети. На той час я уже був депутатом Київської обласної ради і виступав від імені редакції. Знаєте, хто був моїм опонентом? Депутат міської ради Дмитро Табачник.

Фото Віталія Шевченка з його книги “Жити в цікавий час”

сотні путівок, які начебто виділили дітям.

А серед бізнесу — одиниці, які безкорисливо щось жертвують на добрі справи.

Родом із дитинства, з рідної землі

— Нині Ви захопилися краєзнавством, відкриваєте для себе і земляків історію рідного краю...

— Це те, від чого отримую величезну насолоду. Коли я вийшов на своїх юних земляків із цими краєзнавчими проектами, вони просто світилися від радості, бо давно прагнули цього. Вже перші конкурси мали величезний резонанс. Зараз мій Благодійний фонд проводить уже другий конкурс “Родина, Ічнянщина, Україна”, в якому беруть участь діти мого рідного Ічнянського району Чернігівщини. Через райгазету запустили конкурс “Історія вулиці, історія села”. Матеріалів надходить стільки, що плануємо видати окремі книжки.

Щойно започаткували великий проект — “Ічнянщина в документах, розповідях цікавих людей, листах, щоденникових записках”. Буде багато розповідей про невідомі, але дуже цікаві земляків. Працює редколегія видання, зібрали архівні фотографії, документи, віднайшли цілі рукописи з історії краю. Є матеріали з епохи козаччини, родоводи сімей. І все це необхідно видавати. Зараз я працюю над унікальним виданням — “Літератори Ічнянщини: 100 імен”. (Взагалі-то, у нас не сто, а більше літераторів, ми проводили відбір, кого включити в цю антологію). Додаємо в книзі довідник про вихідців з Ічнянщини — письменників, артистів, художників. На цей момент зверстано вже 560 сторінок книги. Матеріал багатющий. Адже Ічнянщина дала таких видатних письменників, як Степан Васильченко, Василь Чумак, на нашій землі багато разів бував і творив Тарас Шевченко. Це солідне видання — благодійний проект, Фонд видає книгу для того, щоб у кожну школу району дати по 30—40 примірників. Хто виконує цю об’ємну видавничу роботу? Залучили чимало людей, кілька моїх земляків працюють тут, у Києві, в архівах і бібліотеках. На місці, на Ічнянщині, допомагають просвітяни, вчителі, бібліотекарі. У моєму районі є відділення Національної спілки письменників України. Понад 50 осіб об’єднує літературно-мистецька студія, щороку видають близько 10 книжок, зареєстрували власну газету.

— Ваші перші помічники в цій цікавій справі — діти. У Андрія Шевченка, відомого журналіста, депутата ВР, є час для цієї справи?

— Не так багато, але допомагає охоче. А донька Богдана, старшокласниця, взагалі захоплена видавничою справою. Досить сказати, що вона авторка 9 фотоальбомів, які побачили світ. Майже всі присвячені Ічнянщині, зокрема альбом про знамениту Качанівку, святе для української культури, духовності місце.

У найближчих планах нашого Фонду видання книг про Ічню, про селище Парафіївку, видамо також мапу району, масовим накладом видрукуємо календарики з фото пам’ятних місць району. Всі книги мають якісне поліграфічне оформлення, їх ми безкоштовно розсилаємо по школах, бібліотеках.

Кожна місцевість, кожна частинка України мають таку ж багату історію, її просто треба відкривати, доносити до людей.

«Русский мір» уже в Україні, у владних структурах

Дивні, якщо не сказати більше, останні призначення Президента Януковича на вищі керівні посади в силових структурах держави спонукають до певного висновку. Схоже, “русский мір”, звісно ж, поза межами Росії, ця ідея фікс Московського Патріарха Кіріла і прем’єр-президента Путіна таки вибудовується в Україні.

Мурування “міра” йде не лише засобами релігії, через часті “душпастирські” візити глави Російської Церкви, і не тільки на пропагандистському фронті, шляхом путінських ідеологічних трактатів на теми “євразійства”, а набагато прямолінійніше — через наші урядові структури, зокрема й силові. Протягом кількох лютневих днів ми отримали два призначення. Спершу Президент призначив росіянина Ігоря Калініна головою СБУ. За кілька днів інше не менш гучне призначення — росіянин Дмитро Саламатін став міністром оборони України.

Може, не варто було б акцентувати на національності нових керівників силових структур, російські сторінки є в біографії багатьох відомих політичних і громадських діячів нашої держави. Врешті, всі ми вийшли з тої “шинелі”. Але тут ідеться про ключові структури в системі національної безпеки держави — службу, яка носить навіть відповідну назву, а також Збройні сили, українську армію. Вперше на керівні посади призначено не просто росіян, а людей, які народилися поза межами України: Калінін — у Підмосков’ї, Саламатін — у Казахстані. Варто звернути увагу й на те, що обидва з’явилися в Україні вже після розпаду Радянського Союзу.

Чим продиктовані ці солідні призначення? У нового глави СБУ генерала Калініна типова чекістська, військова біографія. Багатолітня служба в органах, участь у війні в Афганістані. В Україні протягом кількох років як кандидат військових наук викладав в Академії СБУ. Очолював Центр спеціальної підготовки елітного спецпідрозділу СБУ “Альфа”. Після Майдану звільнився з СБУ і 5 років працював в охоронній структурі “Альфа-Щит”, близькій до спецслужби. З приходом нової влади Янукович призначив Калініна керівником Управління держав-

ної охорони, на цій посаді генерал і служив до нового призначення. Отже, останні два роки саме уродженець Росії очолював відомство, яке охороняло найвищі структури влади в українській державі та їхніх очільників. Погодую логічно, що саме такого службиста Янукович призначає головою СБУ: людина особисто віддана главі держави, його команді, клану.

Менш зрозуміла ситуація з Саламатиним. Не військовий, не спецслужбист, за освітою — інженер, біографія, так би мовити, виробничо-чиновницька. Був громадянином Російської Федерації аж до 1999 року. Депутат парламенту двох останніх скликань від Партії регіонів. Наблизився до військової сфери України два роки тому, коли отримав від нової влади солідну посаду керівника “Укрспецекспорту”, державного відомства, що займається торгівлею зброєю. У січні цього року указом Президента призначений на схожу і не менш важливу посаду генерального директора Державного концерну “Укроборонпром”. До речі, будучи на державній службі, чомусь залишався депутатом парламенту. І далеко не пасивним, а надто вже “активним”...

Призначення Саламатіна викликало різку реакцію політику: це не просто служба, відданий режиму, а готовий виконувати будь-які його вказівки. Ось як коментує це призначення народний депутат із фракції БЮТ, міністр опозиційного уряду Андрій Павловський, котрий зазначив, що міністром оборони стала людина некомпетентна, натомість той “готовий виконати будь-яку вказівку... І якщо навесні або восени буде соціальне напруження у суспільстві, якісь мітинги, протести — ці відморозки, яких призначили на силові посади, дадуть команду стріляти, не задумуючись”.

Різкі оцінки щодо Саламатіна викликані ще й особливою

У таких парламентських бійках депутат Саламатін був одним із перших

обставиною: новий міністр, будучи новачком у силових структурах, відзначився силовими методами в іншому: він один із найактивніших учасників бійок, які затівали регіонали просто в парламентській залі. Наприклад, одна з найскандальніших — бійка під час ратифікації Харківських угод навесні позаминулого року. Тоді Саламатін кидався на колег-депутатів зі стільцем, у результаті проломив носа депутатові з НУНС Карпукові. В грудні 2010 року в стінах парламенту за участю Саламатіна побили п’ятьох депутатів, яких відвезли в лікарню з тілесними ушкодженнями. Розпускав руки Саламатін і на своїй службі в “Укрспецекспорті”.

А ось коментар народного депутата Олега Ляшка: “Саламатін — зять колишнього першого віце-прем’єра Росії Олега Сосковця і за роки проживання у Москві співпрацював із ГРУ — воєнною розвідкою. І в Україні такій особі спершу довірили Держкомпанію з торгівлі продукцією військового та спеціального призначення, а тепер йому віддали ще й оборону держави”. Депутат вимагає не лише відставки Саламатіна, а й найближчим часом планує внести на розгляд Верховної Ради законопроект про заборону займати державні посади особам, що перебувають у тісних родинних чи інших зв’язках із високопосадовцями інших держав. Також депу-

тат пропонує, аби кандидати на державні посади в Україні проходили перевірку щодо співпраці зі спецслужбами інших держав.

Ще одне питання: як взагалі нині формуються структури влади? Призначення таких людей на надважливі посади є ще й свідченням недовіри до власних, українських, політиків, військових. Невже в українській армії бракує генералів, які б очолили те ж Управління державної охорони, не кажучи вже про Міністерство оборони? Точно охарактеризував таку кадрову політику, коментуючи нові призначення, голова парламентського Комітету з питань національної безпеки та оборони Анатолій Гриценко: “Дмитро Саламатін — міністр оборони. Прекрасно! Формується оновлена команда. Темп втрачати не можна, треба йти далі: Інна Богословська — прем’єр-міністр, Ганна Герман — міністр економіки, Леонід Черновецький — міністр аграрної політики, Вадим Колесніченко — міністр освіти, Геннадій Кернес — міністр соціальної політики, Михайло Чечетов — міністр культури”.

Що ж, цілком логічні пропозиції в руслі нинішньої кадрової політики, особливо якщо говорити про компетентність, кваліфікованість у згаданих сферах. А дехто теж може прислужитися кіріло-путінській ідеї побудови “русского міра”. Звісно, довкола Росії...

Кремль проводить «Рік російської історії»

У концепцію побудови “русского міра” цілком вписується й те, що 2012 рік оголошений у Російській Федерації як “Рік російської історії”. Указ про це видав Президент РФ Дмитро Медведєв. Документ підписано, як сказано на офіційному сайті глави держави, “з метою привернення уваги суспільства до російської історії і ролі Росії у світовому історичному процесі”.

Можна не сумніватися, що “роль” ця буде подана винятково

в дусі возвеличення Московії. Для цього використовуватимуть будь-який привід. Наприклад, через два роки відзначатиметься 100-ліття початку Першої світової війни 1914—1918 рр. Тож, як повідомив у грудні минулого року керівник адміністрації президента РФ Сергій Наришкін, до цієї дати буде розгорнуто інформаційну кампанію “з нагадуванням світові про російську військову доблесть під час Першої світової війни”. Солдати й офіце-

ри Російської імперії, серед яких, до речі, були мільйони українців, справді виявляли доблесть на фронтах. Але не зайве нагадати, що загалом цю війну Росія ганебно програла, як царська, так більшовицька, і лише завдяки союзникам із Європи, які розгромили Німеччину, раптом опинилася серед переможців.

А 2009 року при Президенті РФ було створено Комісію з протидії спробам фальсифікації історії на шкоду інтересам Росії.

Під “фальсифікацією” тут розуміють усе, що не узгоджується з великодержавницьким трактуванням російської історії.

Отже, Указом глави держави створено оргкомітет із проведення “Року”, в його рамках розробляють заходи від центру до глибинки, відповідні вказівки отримали всі органи влади. Історія — це історія...

Матеріали підготував
Петро АНТОНЕНКО

Руські люди Криму

Ольга ПУГАЧ,
КМО “Просвіта” ім. Т. Шевченка

Було це у перші роки відновлення української незалежності. У пошуках сонця та моря опинилися ми у західному Криму, точніше — у невеличкому містечку Чорноморське. Вийшовши з автобуса, були раді побачити на зупинці літню жінку, що торгувала насінням і сливками у пакуночках з газети. З дороги хотілося їсти, то ж сливки і запашне підсмажене насіння були цілком доречними. Вона ж, продавчиня смакоти, і підказала нам — хорошою українською мовою — у якому напрямку рушити, щоб швидше знайти житло. Добірною українська у Криму нас зацікавила, хотілося познайомитися ближче, та на розмову часу не було, адже треба якось облаштуватися з житлом. Так сталося, що вже другого дня ми знову побачили нову знайому: вона виявилася нашою сусідкою. Частенько заходила в гості до хазяїв, привітна, усміхнена. Але особливо привертало увагу те, що спілкувалася вона з російськомовними сусідами українською, жодних суржиків чи русизмів.

Довгі літні вечори проходили у розмовах з хазяями помешкання, яке ми винаймали, та з місцевими. Від них же ми й почули тоді, що “украинцев в Крыму практически нет. Языка никто не знает и о чем там в парламенте в Киеве говорят — мы понять не можем. Понимаем только, что депутат Иван Заяц за народ. А ничего больше понять не можем”. Та я нагадала про їхню українськомовну сусідку. “Она русская, а что на украинском говорит, так, наверное, когда-то долго среди украинцев жила”, — відповіла з упевненістю господиня обійстя.

Із чоловіком господині розмова була цікавішою. Заговоривши з нами українською, він сказав, що не говорив цією мовою років вісімдесят. Розповів, що сам він із великого села на Волзі, десь біля Астрахані. Довге село, кілометрів п’ять. Усі українці. Та коли його батька взяли на роботу машиністом на залізницю, він у перший же день, прийшовши додому, сказав дітям, що відсьогодні я вам не тато, а тятя. Його робота вважалася державною служ-

бою і службовець свою родину в один день “декретом” перевів на державну мову, “відтоді я цією мовою і не говорив”. Ці сентименти, правда, не завадили нашому землякові з Волги наприкінці нашого відпочинку підсумувати чи то гнівно, чи то ображено: “Меня ваша мова раздражает! Ни к чему все это!”

Та найбільшу цікавість викликала у нас та літня жінка, що насіння на вокзалі продавала. Оскільки про неї нам сказали, що вона русская, то кортіло від неї почути, як сталося, що вона так добре вивчила мову, спілкується нею. Погодьтеся, випадок нетиповий.

“Звідки Ви до Криму приїхали”, — питаю її. — “Нізвідки. Я тут народилася”. — “Ну, а Ваш батько звідки приїхав?” — “І батько тут народився, і дід, а звідки був дід дід — не знаю. Та знаю, що ще за цариці Катерини наша сім’я сюди попала. Ми люди руські, піддані її величності імператриці”. — “Ну, які ж ви руські? Росіяни хіба так говорять?” — і переходжу на київський діалект російської мови. — “Ну, то це як по-культурному, а ми люди прості, то ми по-простому, виходить — не по-культурному чи що...” — і, зніяковівши, посміхнулася. — “Так чому ви думаєте, що ви руські? Та, може, ви таки не руські?” — “А хто ми? Не татари ж...” — “І багато вас тут таких руських?” — “Уся ця вулиця. А інших вулиць тут і не було. А там у степу, — показує рукою, — татари жили. А ми такі люди руські. Добре нам тут жилося колись, городи хороші мали, овечок тримали. А тепер нема життя. Наїхало люду, набудували будинків он яких! Овечок уже немає де випасати. Тепер тут погано. А колись ми тут добре жили”. — “А українці тут живуть?” — “Живуть. Он на тій вулиці нові хати — то їхні. Там їх багато. Після того, як Хрущов Крим віддав, їх багато приїхало. А то тут жили тільки руські, бо татар же вивезли...”

Ось така вийшла розмова. Тож цілком природно, що ми вирішили поцікавитись історією заселення західного Криму. В нагоді став краєзнавчий музей міста.

Документи свідчать, що у IV сторіччі до нашої ери на землях сучасного Чорноморського греки

заклали місто Калос Лімен. У ті часи там панував іонійський діалект грецької мови та мова вихідців із місцевого етнічного середовища — землеробського населення нижнього побужжя. Російською Калос Ліман перекладається як “Прекрасная гавань”, а українською зрозуміло і без перекладу — “колосальний лиман” або “прекрасний лиман”. У III ст. до н. е. ці землі входили до складу Херсонеської держави. Цікаво, що громадяни Херсонесу присягали на вірність Державі. Ось деякі пункти з присяги: “...Я не буду давати або приймати дари на шкоду Державі або громадянам”. “Хліб, що вивезено з рівнини, я не буду ні продавати, ні вивозити з рівнини у будь-яке інше місце, а лиш у Херсонес” — хліборобська цивілізація.

Далі на півострів потрапляють скіфи, за ними гуни. До IV ст. н. е. у цих землях зникають останні сліди античної цивілізації. За Хазарським Каганатом приходить влада Візантії, брали участь у військових діях проти Візантії і дружини київського князя Володимира. Далі — половці. 340 років (1443—1783) — Кримське Ханство.

У наслідок військових дій російської армії вже 1783 року турецькі війська залишили Крим, і почалася його російська колонізація. За документами 1864 року у Євпаторійському уїзді (західний Крим) налічувалося вже 1046 дворів переселенців. Серед перших переселенців у Ак-мечеті (остання перед Чорноморськом назва міста), зазначають документи музею, були Іван Григорович Шарпило та родина Перетятків. У музеї є фотографія однієї з перших хат переселенців — біла мазанка родини Іхно.

Вже у XVIII—XIX ст. у Криму розвивається поміщицьке землеволодіння. Помістя Попова В. С. та графа Воронцова М. С. давали на ринок до десяти тисяч смушок по 2,5—3 рублі сріблом кожна. Коли пишуть, що “помістя давало на ринок”, читаємо “кріпаки, зокрема із переселенців, доклали до того і своєї праці”. Не ясновельможний же князь ті смушки вичиняв. Окрасу південного берега Криму — Воронцовський палац у Алупці — збудовано й за

Ілюстрація Максима Павленка “УКРАЇНЦІ В КРИМУ” до історичної трилогії про козаків “ДЖУРИ” Володимира Рутківського, удостоєної Шевченківської премії

овечі смушки з поміщицьких помість.

Радянська влада принесла на кримські землі нову форму господарювання — колгоспи. Серед музейних експонатів є відомість здачі хліба державі селянами Чорноморського з колгоспу ім. Жовтневої революції, яка датована 1940 роком, тобто до передачі Криму Україні: Оверчук, Мирончук, Тиховод, Воронка, Мількевич, Коваленко, Романюта, Лупинос, Алешенко, Порода, Оболенцев, Лукашевич, Пасічник, Колпак, Власюк, Ждан, Ярмоленко, Карев, Стадник, Чернявський, Алтухов, Бутов, Філіпенко, Медведєв, Каленич, Бабич — от такий інтернаціональний хліборобський контингент. Схоже, що серед колгоспників Чорноморського українці таки були.

За 25 кілометрів від Чорноморського є село Оленівка. Можливо, ця назва утворена від імені на кшталт Іванівки, Василькова, Петрівки, Мар’янівки. Так-от, у цій Оленівці до війни 1941—1945 років діяв український самодіяльний театр. Експонат музею — фото з вистави, під фото — слова з п’єси: “Усе позбував, усе попропи-

вав, звівся нінащо...” (п’єса Григорія Федоровича Квіткі-Осн’яненка “Сватання на Гончарівці”). Може, й театр той заснували руські люди, а може, й такі, що вже знали, що вони — українці? Заплутала історія земляків наших.

У списках чорноморців, що не повернулися з фронту Другої світової, бачимо Білоцерковських і Богацьких, Берка, Герасценків і Ковалів, Гудиму, Герасименків, Горбенка, Денишенка, Карася та Кобзаря, Капелюшних, Нудьгу та Приходька, Пересипка, Шинкарюка, Якименка, Мелешка, Целуйка. У цьому ж списку і нащадки перших переселенців — Шарпила та Перетятка. Мабуть, більшість із тих чорноморців, хто не повернувся з війни, вважали себе саме руськими людьми.

В історичних джерелах можна побачити мапи, на яких Чорне море зовсім не Чорне, а Руське море. Історичний факт: у Переяслав на Раді їхали послі від народу руського до царя московського. Може, варто таки повернути собі назву України-Руси? Не погрішивши проти істини, декому з земляків допомогли б визначитися.

У цьому Криму морського прибою не почуєш. Навколо — засніжена рівнина та березові ліси. Майже в чотирьох тисячах кі-

лометрів від чорноморського півострова, в Сибіру, в Омській області Росії, є село з такою ж назвою — Крим.

У засніженій пустелі

Раніше на цьому місці жили казахські кочівники. Але 100 років тому вони зібрали свої юрти і покинули сибірське село. Тоді освоювати величезні площі вільної землі приїхали вихідці з Криму. У районному музеї досі зберігаються фрагменти їхніх возів і віцілілі горщики, які тут і досі називають глечиками.

Іван Кумпан, староста села Крим, розповідає легенду: “Спочатку село хотіли назвати Гаврилівкою. Але один чоловік поставив могори, щоб Гаврилівкою не називали. Нехай краще Крим буде”.

Замість винограду і персиків у цих кримських садах під інзем ростуть низькорослі яблуні, а шум морського прибою кримча-

нам замінили хуртовини. Туга за південними фруктами і квітами у переселенців відображена у сімейній творчості: рушники й подушки тут прикрашають рідними українськими візерунками.

Іван Кумпан ніколи не був у чорноморському Криму, про який розповідали бабусі. Він народився і виріс у Сибіру. “Але чим тут не Україна? — твердить староста, — у кожному будинку чути українську мову, пригощають варениками, салом”.

У назві свого села кримчани нічого незвичайного не вбачають, от тільки в місті іноді доводиться пояснювати, звідки саме ти приїхав.

“Якось викликали до військомату, запитали: звідки ти? Ска-

зав: із Криму. А як ти сюди потрапив? На автобусі приїхав. У них такі очі були...” В Омську навіть подумати не могли, що є таке село Крим”, — розповідає староста.

Вихідці з Криму стали сусідами переселенців з Одеси та Полтави. В Омській області зараз близько 60 тисяч українських сімей. Усі вони дотримуються українських традицій, навіть православного священика благословили приїхати до Сибіру з України.

Місцеві мешканці зайняті сільським господарством. Тут збереглася молочна ферма і підприємство з розведення коней. Нинішні його мешканці спілкуються лише українською мовою.

За повідомленням телеканалу НТВ підготував Євген БУКЕТ

Поступ до державності крізь культуротворчість

Два минулі століття з огляду культурного процесу мали закономірність — “шістдесятництво”. XIX століття, як твердив громадський і державний діяч, генеральний секретар освіти Української Народної Республіки І. Стещенко, породило шістдесятників як течію, що відстоювала свої культурно-національні права та виявляла спроможність займатися культуротворчістю. XX століття відродило шістдесятників як інакомислячу до встановленого режиму течію, що чинила опір у боротьбі за ті самі культурно-національні права. І в XIX, і в XX столітті шлях від відродження нації до відродження держави був тернистим.

Ольга МАЛЮТА

У XIX ст. відроджувалась українська нація, у XX ст. відроджувалась Українська держава, у якій відбулося відродження нації. Проте і в XIX ст., і в XX ст. покоління шістдесятників виплекало державницьку ідею, переросло із письменників і культурних діячів у будівничих національної держави, борців за державність, спричинивши своєю діяльністю державотворчі процеси.

1868 року із західноукраїнських шістдесятників вийшла когорта національно свідомої молоді, що створила “Просвіту” як товариство, що підносило освіченість дорослого населення. У своїй діяльності та поставлених завданнях товариство динамізувало зі звичайної культурно-освітньої організації у національно-культурну, що виборювала національні права українців, готувала когорти носіїв державницької ідеї, будівничих Української національної держави.

У 1980-х рр. із шістдесятництва вийшли засновники Товариства української мови. У період українського національного відродження 1980—1990 рр. для українського національно-культурного розвитку умови не були сприятливіші, ніж у 1880—1890-х рр. Відбувалася постійна боротьба за українську мову, культуру, державу.

Поштовх до створення Товариства захисту рідної мови надала стаття директора Інституту мовознавства імені О. Потебні, академіка В. Русанівського, опублікована в “Літературній Україні” навесні 1988 р. Ідея створення товариства зацікавила небайдужих до українського читачів Буковини, Волині, Галичини, Дніпропетровщини, Київщини, Кіровоградщини, Поділля, Покуття, Полтавщини, Черкащини, Чернігівщини тощо. Проте підґрунтя до діяльності товариства створив Клуб шанувальників української мови при Спільноті письменників України, заснований навесні 1987 р., відповідальним секретарем, а згодом головою якого обрали професора Івана Ющука.

Свої витоки Товариство української мови, так само як “Просвіта” у XIX ст., вело зі Львова. Спілька письменників України 28 липня 1988 р. підтримала створення у Львові Товариства сприяння розвитку української мови та культури.

На сторінках “Літературної України” опублікували положення Товариства шанувальників української мови імені Тараса Шевченка, у якому проголошувалося, що це добровільна громадська організація, покликана сприяти вивченню і поширенню сфери вживання рідної

мови, вихованню патріотизму, піднесенню міжнаціональної культури. Товариство взялося пропагувати українську мову, фольклор, традиції засобами літератури та мистецтва через лекторії, бесіди, виступи у пресі.

На третій позачерговій конференції Всеукраїнського товариства “Просвіта” голова Кримської “Просвіти” А. Петрова розповідала, що на півострові під вивіскою Товариства української мови з ініціативи колишнього першого секретаря обкому Грача при фонді культури створено російськомовне “культурное общество”, яке всіляко перешкоджало ініціативам українськомовних українців.

Восени 1988 р. львівське товариство ініціювало створення першого в Україні осередку Народного руху України. Тягар передвиборної кампанії до Верховної Ради України тоді ліг на Товариство української мови, бо Народний рух України ще був не зареєстрований. За участі делегатів товариства проведено вибори до Верховної Ради, обрано демократичний львівський депутатський корпус. Товариство української мови у Львові започаткувало появу національно-культурних товариств національних меншин. За його участі організовано обмін учнями та студентами східних і західних областей України на Різдво та Великдень, започатковано українізацію всіх вищих навчальних закладів Галичини та перших закладів на сході, відкрито перші українські школи у зрусіфікованих містах.

У листопаді 1988 р. львівське Товариство української мови вперше в Україні, як стверджував Р. Іваничук, підняло синьо-жовтий прапор. Розгорталися процеси національно-державного відродження, у яких товариство стало активним учасником. Із розширенням мережі Товариства української мови львівська організація була вже не в змозі координувати діяльність усіх осередків. У товаристві вирішили всіляко сприяти утворенню центральної організації в Києві.

Восени 1988 р. у Києві на пленумі Спільки письменників України Р. Іваничук запропонував створити республіканське Товариство української мови. 17 грудня 1988 р. у Києві під керівництвом Д. Павличка створено організаційний комітет для скликання установчої конференції товариства, який невдовзі підготував його статут. 11—12 лютого 1989 р. у Києві відбулась установча конференція Товариства української мови імені Тараса Шевченка. Головою республіканського товариства обрали Д. Павличка. Згодом Д. Павличко писатиме, що у Львові було створено Товариство рідної мо-

ви. Конференція у Києві прийняла назву Товариства української мови імені Тараса Шевченка. Так товариство у своїй діяльності відмежувалося від опікування культурно-національними проблемами національних меншин, зосередившись на власне українських. 20 травня 1989 р. республіканське Товариство української мови імені Тараса Шевченка було зареєстровано. Здійснюючи низку організаційних заходів, товариство продовжувало активно працювати.

У жовтні 1989 р. у Львові почали видавати одну з перших в Україні незалежних демократичних газет — “Просвіту”. Львівське видавництво “Просвіта” започаткувало видання історичних монографій (І. Крип’якевича, А. Лотоцького), перших підручників з української історії.

Верховна Рада СРСР 24 квітня 1990 р. ухвалила Закон “Про мови народів СРСР”, четверта стаття якого суперечила Конституції УРСР та Закону “Про мови в Українській РСР”, проголошуючи російську мову офіційною мовою міжнаціонального спілкування на території СРСР. Уже 12 травня 1990 р. Товариство української мови виступило проти цієї статті, закликаючи Верховну Раду УРСР не надавати чинності закону на території України, доки його не буде узгоджено з законом “Про мови в УРСР”. ТУМ закликала місцеві ради підтримати це звернення листами й телеграмами на адресу Верховної Ради УРСР.

8 вересня 1990 р. на конференції у Львові товариство, враховуючи історичні події 1939 р., реорганізувалось у Товариство української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта”, ухвалило повернутися до завдань “Просвіти”, перейнявши методи й напрями діяльності. З огляду історика С. Вовканича, товариство надавало великого значення концепції національного відродження — духовної інформаційної мобільності нації.

На другій конференції 29—30 вересня 1990 р. у Києві головою товариства обрали народного депутата України Павла Мовчана. Почалася діяльність товариства на основі нового статуту.

Осередки Товариства української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта” по всій Україні жваво бралися за відродження української історії та традицій. Так у листопаді 1990 р. діячі Роменської міськрайонної організації ТУМу “Просвіта” в Шумському вшановували пам’ять Г. Вашкевича, у квітні 1991 р. ТУМ імені Тараса Шевченка у Самборі вшановувало пам’ять українського письменника, члена Західноукраїнської Народної Республіки А. Чайковського. Рівненське Товариство україн-

Ольга Малюта

ської мови імені Тараса Шевченка “Просвіта” заснувало в Рівному Український народний вільний університет “Просвіта” у складі 12 кафедр гуманітарного, мистецького, соціально-економічного профілю. Слухачами університету були навіть представники української діаспори.

В Євпаторії товариство створило школи, де охочих навчали англійської мови. Товариство української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта” у Шостці збирало кошти на пам’ятник Тарасу Шевченку. Полтавське Товариство української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта” на своїй другій крайовій конференції обговорювало виконання Закону України “Про мови в Українській РСР”.

У червні 1991 р. у Харкові на виїзному розширеному засіданні Головної Ради Товариства української мови імені Тараса Шевченка вирішувалися питання поглиблення співпраці товариства з іншими спорідненими державними та громадськими організаціями, обговорювалися завдання щодо Державної програми розвитку української та інших мов в Українській РСР, вивчалися доцільні форми поширення досвіду роботи Львівського товариства “Просвіта”.

У липні 1991 р. на сторінках газети “Слово” з’явилася стаття В. Кулика “Європа і “Просвіта”, автор якої відстоював думку про те, що головне в діяльності “Просвіти” “культурна революція”, головним наслідком якої мало стати здобуття української держави. Успіх української ідеї в масах мало забезпечити відтворення цілісності історії та культури, поновлення тяглості їх традицій, залучення до просвітницької діяльності професіоналів.

12 жовтня 1991 р. третя позачергова конференція Товариства української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта” у Києві прийняла ухвалу, у якій найголовнішою у діяльності товариства визначено підготовку до референдуму 1 грудня 1991 р. Відтоді завданням товариства стало проведення роз’яснювальної роботи з населенням на підтримку Акта незалежності України. При Секретаріаті товариства створили штаб. Головними напрямками роботи визначили організа-

цію виступів депутатів, громадських діячів, науковців, інженерів, вчителів у колективах, установах, ЗМІ, проведення культурно-масових заходів, широкої участі в ролі спостерігачів на референдумі членів Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка. На цій позачерговій конференції Товариство української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта” реорганізувалося у Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка та проголосило себе єдиним правонаступником “Громади” та “Просвіти”. Конференція затвердила статут товариства. У своєму зверненні до Кабінету Міністрів України товариство повідомило про розширення сфери просвітнього впливу.

Голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” Павло Мовчан на сторінках газети “Слово” у грудні 1991 р. виступив за збереження і Товариства української мови, і товариства “Просвіта”, стверджуючи, що треба мобільно реагувати на політичні й економічні зміни. “Просвіті” відводилася роль широкої діяльності, яка б могла повернути до себе зрусіфікованих українців. Вузькомова тематика Товариства української мови, на думку голови товариства, закривала шлях до співпраці зі світовими організаціями. Завдання товариства “Просвіта”: дбати про національні потреби українців у Казахстані, Таджикистані, Литві, Естонії тощо. Професор Київського університету, голова освітньої комісії Всеукраїнського товариства “Просвіта” А. Погрібний вважав, що слід розширити діяльність, охоплюючи сферу впливу товариства “Знання”.

Після оголошення результатів референдуму 1 грудня 1991 р. Всеукраїнське товариство “Просвіта” активно взялося за утвердження Української незалежної держави, української мови в усіх сферах суспільного життя, відродження української історії тощо. У січні 1992 р. Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка було зареєстровано. Відтоді триває активна діяльність з утвердження української національної державності, витоки якої ведуть глибоко в історію.

Уляна ВОЛІКОВСЬКА

— Любов до української пісні у мене з дитинства: мати і батько співали, бабуся вчила народних пісень. Перша пісня, яка запала в душу змалку і залишилася улюбленою — “Із-за гори крем’яної голуби літають”. А ідея створити пісенник зародилася випадково. Років 5—6 тому до мене прийшли діти-колядники, — пригадує пані Валентина. — Вони заспівали лише одну колядку “Коляд, коляд, колядниці”... Я порадила їм вивчити кілька нормальних колядок і прийти до мене наступного року. Вони так і зробили. Саме тому, що сучасні діти і справді не знають колядок, мені захоїлося створити пісенник для дітей і дорослих.

У Будинку вчителя у мене був гурт української пісні “Чумацькі діти”, який проіснував років десять. З батьками і дітьми щодня ми відкривали для себе пісенний світ. Насамперед календарно-обрядове коло, заковані молитви, які потім стали народними піснями. О. Потебня у своїх працях зазначав, що колядки сягають у глибину віків. Тому всі дохристиянські колядки несуть бачення світобудови людини. Там справді закодовано символи. Науковці зазначають, що люди жили від коляди до коляди. Це було найголовніше свято — Різдво Сонця.

Збірник побудований на основі календарно-обрядового циклу, який розпочинається з Коляди. Тут кожна пісня має свою так звану паспортизацію. Що важливо, — збережено автентичність творів. Перед кожним жанром є короткий коментар, що дає уявлення про те, яку роль відігравали обрядові пісні у щорічних святкових дійствах, як вони відбувалися, авторка також подає класифікацію пісень. У книжці багато ілюстрацій — картини народних майстрів, зокрема Наталі Раєнко, Ірини Сардак, Олександра Непоменка, Марії Томен, Катерини Білокур та інших. При-

Із глибини тисячоліть...

Сучасна дитина, йдучи у перший клас, здебільшого володіє комп’ютером, знає мінімум англійської мови, але, на жаль, не пригадає української народної казки, пісні. Фольклор кожного народу формує світогляд, закладає основи духовності, любові до навколишнього світу... Українська народна пісня живе упродовж століть і будується за природними законами всесвіту. А наші діти насправді дезорієнтовані, бо в їхньому духовному світі немає місця живій красі як первинному дару.

Мені до рук потрапив збірник народних, календарно-обрядових та авторських пісень “Пісенний світ українознавства”, який упорядкувала народна артистка України Валентина КОРОТЯ-КОВАЛЬСЬКА.

крашає книгу орнамент із рушника Олени Теліженко.

Упорядник Валентина Коротя-Ковальська наголошує, що обрядова пісня, відтворюючи внутрішнє життя людини, має лунає не зі сцени, а безпосередньо в обряді. Неймовірно багатство видання у тому, що автор подає ноти до творів. Книжка побудована дивовижним чином: спіраючись на збірник, можна легко розробити сценарій того чи іншого свята календарно-обрядового кола.

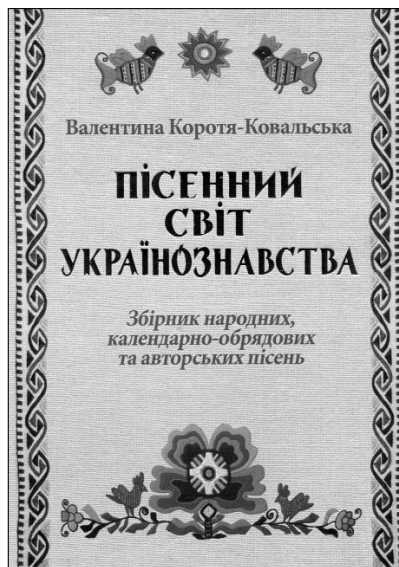
Добираючи обрядові пісні зимового циклу, пані Валентина представила і дохристиянські світотворчі та філософські колядки, і коляди християнського періоду. Символіка щедрівок має елементи аграрної магії, тобто підготовки до землеробства. Так як Новий рік колись розпочинався у березні, то щедрівки сповіщають про його народження.

Особливу увагу авторка приділила весняному циклу.

— Веснянки — один із найулюбленіших моїх жанрів, — розповідає пані Валентина. — Радість, що природа оновлюється, звучить у кожній веснянці. Я дібрала весняні дрібушечки, залички, коли діти вірили, що ця пора року прийде і щось зміниться у природі, їхньому житті. Дуже багато веснянок мені приніс Василь Триліс. Свого часу цікавий пісенник десь на 500 сторінок дала моя сваха. Він був обшитий полотном із вишитим гладко деревом життя. Він наполовину був із вирваними сторінками, а в кінці напис — “Малюнки колгоспниці такої-то...”.

Календарно-обрядове коло закінчується піснями осіннього періоду, де представлено переважно жниварські пісні.

Не оминула увагою Валентина Коротя-Ковальська й весільний обряд, і пісні для виховання

дитини, зокрема колискові, забавлянки, лічилки. Адже нині діти співають дорослі пісні про кохання (у кращому випадку), які не несуть нічого світлого. Окремо представлені родинно-побутові, ліричні та позаобрядові пісні, а також чумацькі, козацькі та стрілецькі. До збірника входять авторські пісні, зокрема із репертуару тріо “Золоті ключі”, пісні на слова А. Демиденка, В. Іванишина, Т. Петриненка тощо. Заключний акорд збірника — дві величальні пісні “Многая літа”.

— Було дві презентації збірника на радіо із Галиною Бабій і Катериною Божко. Цього року планую перевидати мою першу книжку “Українська народнопісенна творчість в українознавстві”, — поділилася своїми планами авторка.

Микола Литвин: «Досліджуємо механізми українського націєтворення...»

— **Пане Миколо, чим займається Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України нині? Скільки у Вас працівників?**

— Це багатопрофільний інститут гуманітарного напрямку, який комплексно досліджує історію і культуру українського народу в загальноєвропейському і світовому контекстах. Ці міждисциплінарні завдання вирішують такі відділи: археології (завідувач Олександр Ситник), історії середніх віків (Володимир Александрович), нової історії (Феодосій Стеблій), новітньої історії (Іван Патер), Центру дослідження українсько-польських відносин (Микола Литвин), а також відділи української мови (Наталія Хобзей) та української літератури (Ярослава Мельник). Іван Крип'якевич був одним із фундаторів цього інституту, а академік Ярослав Ісаєвич згодом ініціював перейменування Інституту в Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. Розумію, що для пересічного читача назва наукового закладу не така вже й важлива, але все-таки нова назва ближче українському еству. У нас працює 99 осіб, серед них 69 — науковців, зокрема 11 докторів і 39 кандидатів наук, 9 аспірантів і один докторант.

— **Які процеси і явища вивчає Інститут, чи маєте досягнення?**

— Інститут націлений на комплексне міждисциплінарне вивчення тих особливих історико-культурних явищ, суспільно-політичних процесів і державних утворень на західних землях України, що на певному етапі мали визначальні впливи на загальноукраїнський історичний розвиток. Це археологічні культури Прикарпаття і Волині; Галицько-Волинська держава; суспільно-політичне жит-

Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України — шістдесят. Це єдина в Україні (окрім Києва) академічна науково-дослідна установа міждисциплінарною гуманітарного спрямування. Заснований 1951 року як Інститут суспільних наук Академії наук УРСР. За побажанням колективу і за підтримки Відділення історії, філософії та права Президія НАН України постановою від 20 січня 1993 року уточнила профіль Інституту і змінила його назву на Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Про його роботу поговоримо з в. о. директора Інституту, доктором історичних наук Миколою Литвином.

тя та національне відродження українців у складі Австро-Угорської імперії; національно-визвольна боротьба й антирадянський рух опору на західноукраїнських землях у XX ст.; соціально-політичні, культурні й етноконфесійні трансформації в суспільстві кінця XX—початку XXI століття. Останніми роками розпочали систематичні студії над історичним досвідом українсько-польських століть новітньої доби.

Головні творчі досягнення колективу останніх років узагальнені в таких публікаціях: “Історія української культури”, т. 2. XIII—XVII ст.; “Історія України” (чотири видання); “Історія Львова” у 3-х томах; багатотомний “Словник української мови XVI—першої половини XVII ст.” (вийшло 15 томів); тритомний “Атлас української мови”, відзначений Державною премією України; багатотомний тематичний збірник “Україна: культурна спадщина; національна свідомість, державність” (опубліковано 20 випусків); цикл праць про історію та культуру Галицько-Волинського князівства; діяльність ОУН та УПА; дисидентський рух; літературознавчі студії, шашкевичезнавчі й франкознавчі дослідження; наукові збірки відділів Інституту “Матеріали і дослідження археологів Прикарпаття та Волині”, “Княжа доба: історія і культура”, “Україна—Польща: історична спадщина і суспільна свідомість”,

“Українська історична та діалектна лексика”, “Українсько-угорські етюди”. Інститут першим серед академічних установ України організовував науково-видавничий відділ, запровадив видання щорічних інформаційних бюлетенів, друку бібліографій праць колективу співробітників Інституту.

— **Відомо, що в Інституті створено унікальну українознавчу школу історико-культурологічних досліджень.**

— Тут тісно співпрацюють відділи археології, історії середніх віків, української мови та української літератури щодо вивчення Галицько-Волинського князівства та культури ранньомодерної доби Карпатського регіону. Конструктивна співпраця істориків, лінгвістів і літературознавців щодо реконструкції національного культурного відродження у Галичині в XIX—XX ст., процесів мультикультурності на західному пограниччі України. Фундатор цієї школи академік Ярослав Ісаєвич (що недавно відійшов від нас у вічність) наполягав вивчати культуру в цілісному зв'язку з суспільно-політичними процесами.

— **Можете назвати якусь працю з тих, що найкраще характеризують школу академіка Я. Ісаєвича?**

— Це другий том 5-томної “Історії української культури”, що побачив світ під редакцією Я. Ісаєвича 2001 року. Науковець підкреслював, що предмет культури неможливо обмежити лише

мистецькими чи літературними творами, а так звану “культуру елітарну” треба розглядати у взаємозв'язку із народною. Ярослав Ісаєвич наголошував, що саме культура — запорука збереження етнічних, національних спільнот. Водночас наша культурна спадщина може стати основою для інтеграції України в європейську і світову культуру.

— **В Інституті належало б передусім вивчати все, що стосується Галицько-Волинської держави?**

— Науковці нашого Інституту комплексно вивчають становлення і розвиток Галицько-Волинської держави другої половини XIII—XIV століть саме на базі латиномовних джерел. Йдеться про хроніки, зокрема німецького походження, де згадуються Лев Данилович та його наступники, де йдеться про участь руських князів у боротьбі за польський, угорський та австрійський престолі, суперництво Пшемислідів з Габсбургами, походи Нагая в Європу, сотні імен осіб, пов'язаних з Руссю в угорських, тевтонських та інших актах, розкиданих по німецьких, угорських і словацьких архівах, на які раніше практично не звертали уваги.

— **А як дають собі раду Ваші науковці при вивченні історії XIX століття?**

— Маємо з'ясувати механізми новочасного українського націєтворення, формування ідеї єдності розділених державними кордо-

нами українських земель, впливу на суспільство викликів нового часу, зокрема — ідеологій лібералізму, націонал-демократії та націоналізму, демократизації державного устрою та конституційно-парламентських практик, змісту понять масових громадських рухів, громадянської активності і т. ін.

— **Як Інститут відображає сучасне Україну?**

— Плануємо створити Центр досліджень сучасної історії та політики, де вивчали б такі проблеми, як Україна і євроінтеграційні процеси на пострадянському просторі, геополітичний вимір міграційних процесів в Україні, консолідаційні й деструктивні процеси в українському політикумі, політична еліта і громадянське суспільство, український парламентаризм, регіональний фактор у національному державотворенні та євроінтеграційних процесах.

Співробітники Інституту нині готують книгу “У дзеркалі минулого: історіографія як чинник українсько-польських взаємин”, яка міститиме аналітичні розвідки українських і польських науковців про польсько-українські взаємини протягом століть. Науковці розглянуть основні для свідомості двох націй сюжети: приналежність Червонських гравців, суть Гадяцької унії, причини виникнення Коліївщини, етнокультурний спадок Речі Посполитої, складові формування модерних націй, причини Волинської трагедії часів Другої світової війни, повоєнний інтелектуальний діалог. Нині розробляється концепція і план-перспект тритомної “Історії українсько-польських відносин”.

Спілкувався
Богдан ЗАЛІЗНЯК

Закінчуємо цікаву “мандрівку” до музеїв, розташованих на території “Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника”, яку розпочали в минулих числах “СП”.

Від «Золотої комори» — до пекторалі

Музей історичних коштовностей — філія Національного музею історії України — єдине в нашій державі систематизоване зібрання дорожочинних металів і коштовного каміння. Їх вивчення допомагає зрозуміти світогляд, естетичні ідеали, технічні досягнення народів, що жили на наших землях від давнини до сьогодення.

Музей знаходиться в Ковнірському корпусі XVIII ст. У ньому 9 експозиційних залів, де виставлено близько 25 % фонду, решта — у фондосховищах. Експозицію створено за тематикою колекцій. Так, у першому залі виставлено ювелірне мистецтво доби бронзи-раннього заліза (III тис. до н. е. — IV ст. до н. е.); у другому — ювелірне мистецтво степової Скіфії (VI—IV ст. до н. е.) Далі експонуються ювелірне мистецтво епохи Великого переселення народів (IV—V ст.) і раннього середньовіччя (III—VIII ст.); сарматських племен (II ст. до н. е. — IV ст. н. е.); доби середньовіччя (IX—XIV ст.); Давньої Русі, Візантії, арабського Сходу (XI—XIII ст.); України XVI—першої чверті XX ст.; церковне начиння, митри (парадні головні убори вищого духовництва); ювелірне мистецтво Росії XVII—початку XX ст.; єврейське церемоніальне срібло (XVIII—поч. XX ст.), ритуальні предмети (корони Тори, римоніми, Тора-шилди, указки для читання Тори); художнє срібло Західної Європи XV—початку XX ст.; фрагменти внутрішнього оформлення приміщень хлібопекарні (просфорні) Києво-Печерської лаври.

Про історію створення, нинішні проблеми музею говоримо з його завідувачем Людмилою Строковою.

— Людмиле Володимирівно, як виник музей?

— 22 листопада 1963 року за постановою Кабміну було створено особливий відділ “Золота комора” при Державному істо-

ричному музеї УРСР. Через два роки відділ став філіалом Національного музею історії України, а з 1991 року — Музеєм історичних коштовностей України. Вперше ми відчинили двері для відвідувачів 4 січня 1968 року.

Наші фонди формували колекції з історичного та ще 24-х музеїв України, Інституту археології НАНУ, університетів Дніпропетровська й Донецька. Нині у фондах близько 56 тисяч одиниць. Через малу експозиційну площу колекції нумізматики, медальєрики й фалеристики (87 ти-

Пектораль. Середина IV ст. до н. е. Курган Товста Могила поблизу м. Орджонікідзе, Дніпропетровська обл. Розкопки Б. Мозолецького, 1971 р.

сяч одиниць) 1995 року довелося передати в історичний музей.

— Якими експонатами найбільше пишастесь?

— У музеї — найбільша на теренах СНД колекція скіфського золота. За радянської влади найважливіші знахідки заведено було передавати до Москви, зокрема в Ермітаж. Але вже й тоді були спроби змінити цю практику. 1954 року під час розкопок Мелітопольського кургану було знайдено рідкісні золоті вироби, серед них славновісний Горит — сумка для зберігання стріл. Оббивка Горита — із золота зі сценами з життя Ахілла. Це унікальна річ і в художньому, і в історичному плані.

Коли тодішній директор Ермітажу дізнався про ці знахідки, звернувся в Інститут археології, щоб їх забрати. І одержав відмову! Дістав відмову й від Президента АН України. Знахідки передали до Київського історичного музею. Відтоді такі раритети залишалися у нас.

Основний бренд музею — славновісна скіфська пектораль, яку знайшов Борис Мозольський 1971 року в кургані Товста Могила.

Минулого року ми відзначили 40-річчя знахідки, провели міжнародну конференцію, присвячену цій події. На конференцію завітали дружина Бориса Мозольського, учасники розкопок, які пам’ятають, як знайшли пектораль. Їхні спогади надзвичайно цікаві. Музей щороку проводить міжнародні конференції, присвячені ювелірному мистецтву.

Торік музей нагородили орденом Михайла Перхіна, відомого російського ювеліра XIX сторіччя. Цю нагороду заснував меморіальний фонд Фаберже. У ювелірному світі це вагома відзнака.

Дуже цікаві давньоруські скарби з території Києва, з городища Княжа гора біля Канева, з села Сахнівки Корсунь-Шевченківського району (парадні князівські прикраси, сережки, золоті

Скарб давньоруських прикрас XI—XII ст.

гривни тощо). Крім археологічних матеріалів, у музеї представлене золотарство України, російське і західноєвропейське. Всесвітньо відома колекція сакральної іудаїки. Тільки завдяки існуванню нашого музею її в 1920-х роках не переплавили. Унікальні речі були відроджені. За роки існування музею відреставровано понад 20 000 одиниць зберігання.

Із 1975 року ми беремо участь у міжнародних виставках. Нині наша виставка “Золоті скарби України” презентує державу в музеях Японії, Корей, Сінгапуру.

— Які нові форми роботи викопистовуєте?

— У Франції започаткована програма “Музейна ніч”. Ми перші в Києві взяли участь у цій акції, тепер це робимо щороку в травні до Дня музеїв. Створили дві театралізовані екскурсії-вистави “Скіфія золота” (з віршами Ліни Костенко, Бориса Мозоль-

Дарохранильниця. 1743 р. Київ. Майстер Іван Равич

ського, музикою, відеофрагментами з історії скіфів тощо) і “Священні дари” (розповідь про релігії, які існують на території України). Ці вистави повторюємо за попереднім замовленням. Такі програми спрямовані на залучення молоді до музею.

— Чи не було спроб пограбування? Адже ваші експонати — такі спокусливі.

— Територія Києво-Печерської лаври — закрите містечко. Тут надійна охорона. Щоб отримати дозвіл експонувати такі речі, музей повинен мати чотири рівні захисту. Ми їх маємо.

— Які випадки з життя музею особливо запам’яталися?

— На жаль, наша держава культурного спадку не цінує. Ми потребуємо меценатів. Серед багатів таких майже нема. Зворушила історія, коли до нашого музею прийшла небагата жінка зі шляхетного роду, яка мала фамільні цінності. Вона сказала: “Я побувала в музеї Ханенка, послухала розповідь про цю святу людину. Меценатство треба відродити! Доки ми в родині ще не все продали, щоб вижити, я вирішила подарувати вам ці прикраси”. Навіть родичі не могли зрозуміти її вчинку.

На той час ми відкривали виставку “Скарби південно-західного Криму”. Запросили й цю жінку, розповіли про її благодійний вчинок. ЗМІ зробили з нею інтерв’ю, показали по телевізору. Вона нам дуже дякувала: “На мене навіть діти тепер дивляться з повагою”. Отже, гарний приклад надихає. Подібні випадки траплялися й потім.

Із заможних людей свого часу Сергій Миколайович Платонов подарував музеєві велику археологічну колекцію, 1315 одиниць. Близько 700 — вироби з дорожочинних металів.

Ми вдячні також Леоніду Кучмі, який 2004 року знайшов спонсорів на ремонт нашого приміщення, закупівлю обладнання для фондів, про яке ми мріяли. Наш музей зараз європейського рівня. Навіть урядовим делегаціям маємо що показати.

Фото з колекції Музею історичних коштовностей України.

Стародавня бібліотека

На території Києво-Печерської лаври працює бібліотека. Вона відкрита для киян, мешканців з інших міст можуть користуватися літературою тільки в читальному залі. Зібрання бібліотеки розподілено за фондами: екзегетики (Святе Письмо та його дослідження); святоотцівської літератури; богословської, навчальної та наукової літератури; історії, краєзнавства та географії; богослужбової та церковно-співачької літератури; духовно-настановчої літератури; стародруків, дореволюційних і рідкісних книг; релігієзнавчий; літератури філософського спрямування; періодики, енциклопедичної та довідникової літератури; художньої літератури, літературознавства та мовознавства; мистецтвознавчої та культурологічної літератури; фонотека й відеотека.

Історія бібліотеки сягає часів стародавньої Русі, коли бібліотеки формували при кафедральних соборах і монастирях. “Повість минулих літ” розповідає, що князь Ярослав Мудрий створив першу на Русі публічну бібліотеку при Софійському митрополичому соборі. Невдовзі митрополит Іларіон, преподобний Феодосій Печерський стали ініціаторами заснування бібліотеки в Києво-Печерській лаврі.

Тут збирали й переписували найкращі на той час книги: “Книгописець монах Іларіон вдень і вночі трудився в келії, монах Нікон книги переплітав, преподобний Феодосій сам прями нитки для переплуту”.

Бібліотека розвивалася разом із монастирем. У її історії були періоди піднесення і падіння, пов’язаних із князівськими міжусобицями, навалами загарбників, пожежами та іншими лихами.

Під час навали орди Батия монастир повністю зруйнували і разом із ним загинула Лаврська бібліотека. Тільки в XIV столітті відновили монастир і бібліотеку. Активно допомагали цьому київські князі Острозькі, а також печерські архимандрити — Нікіфор Тур, Єлисей Плетенецький і Захарій Копистенський.

Період із середини XV до початку XX століття — час розквіту монастиря, який одержував великі внески. Їх витрачали на будівництво, а також на культурно-просвітницьку діяльність.

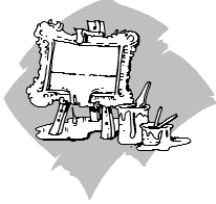
Внаслідок жовтневого перевороту майно Лаври, зокрема її бібліотеку, націоналізували. Значну частину фондів знищили чи вивезли за кордон.

Із 1988 року у Лаврі почало відроджуватися чернецьке життя, відновили бібліотечну справу. 2008 року бібліотеку перевели в приміщення, що дозволяє найкраще розмістити й упорядкувати бібліотечні фонди. Облік і каталогізацію лаврських бібліотечних фондів здійснюють на базі сучасних інформаційних технологій, що значно полегшує пошук літератури і співпрацю з іншими бібліотеками.

Сторінку підготувала Надія КИР’ЯН

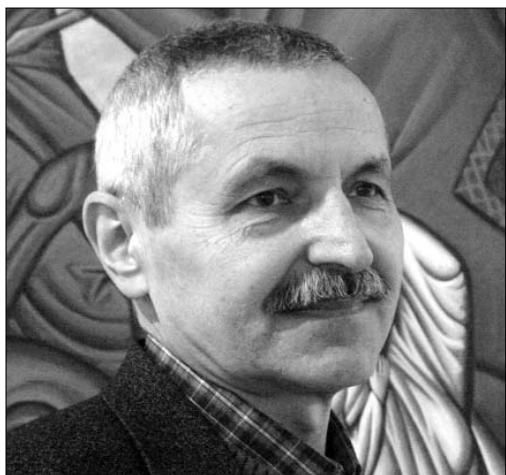

Нічна театралізована екскурсія “Скіфія золота”

...І виписано все життя на ньому

Не лише на полотні, а й виткано на гобелені, викарбувано в камені, відлито в бронзі. Вся історія України — від Трипільських часів і до сьогодні. І все це — на однойменній виставці, що недавно відбулася у Києві. Але до спраглих правди шанувальників національної історії, увіковченої пензлем художника чи різцем скульптора, вона відкривається не одразу. Митці з усіх куточків нашої країни заздалегідь представляють свої роботи історичного жанру авторитетному журі — виставковому комітету. Відбір триває не один місяць, критерій єдиний — мистецько-художній рівень, глибина розкриття теми. Тому на рівних оцінюють роботи знаних художників, скульпторів, майстрів народної творчості й молодих дебютантів.

Олександр Мельник

— *Перша виставка національного історичного живопису в Україні відбулася ще 2004 року. Які були мотиви, чим Ви керувалися, створюючи такий грандіозний мистецький проект?*

— Кожний, кому була не байдужа доля України, прагнув зробити свій внесок у її відродження. Творча інтелігенція розуміла, наскільки жадливо й цинічно впродовж кількох століть Москва обкрадала не лише нашу науку, освіту, літературу, історію, а й українське мистецтво. Політика імперії мала за мету деформувати, вихолостити, знищити пам'ять народу. Так було за Романових, але ще гірше було за партії Леніна—Сталіна. Приміром, український історичний живопис як жанр по суті ще з полотен наших художників. Ось чому після 1991-го треба було відродити, а насправді створювати цей жанр в образотворчому мистецтві.

Це не перебільшення. Великі полотна на тему нашої історії можна перерахувати на пальцях однієї руки: “Запорожці пишуть листа турецькому султану” Рєпіна; “В'їзд Богдана Хмельницького в Київ” Івасюка, “Похорон кошового” Мурашка, “Бій Кривоноса з Вишневецьким” Самокиша... Є менші роботи, але їх можна зарахувати до жанрових, або ілюстративних. Дуже багато їх у графіці, а от великих — не було. Тому ми задумали зробити таку виставку, до того ж держава (від Кравчука—Кучми починаючи) відмовилася від національно-державницької ідеології. Їм і їхньому оточенню це не потрібно, як і не треба їм будувати справді українську державу. А країна на чому будується? На державній ідеології. Відмовилися, — значить немає фундаменту в державі. Наша ідея з такою виставкою як духовний важіль, щоб зрушити з мертвої точки суспільний інтерес, щоб посадовці звертали на це увагу.

Тих кілька полотен, що я на-

зав, враховуючи надзвичайно трагічну й героїчну нашу історію, недостатньо для України. Вихованню національної гідності поляки багато в чому завдячують Яну Матейку, росіяни — Олександрову Іванову, Віктору Васнецову, Василю Сурикову та багатьом іншим художникам — метрам історичного жанру. У нас же велике мистецтво історичного жанру було не реалізованим. Тому необхідно його створювати. Беручись за справу, я знав, що в художників є багато творів по запасниках: Валентин Задорожний за останні роки життя створив серію портретів діячів української історії, прекрасні роботи Галини Севрук, талановиті за виконанням, глибоко національні за змістом полотна Олександра Івахненка, Феодосія Гуменюка, Миколи Данченка... Але нам треба зацікавити молодь, щоб вони зверталися до нашої історії, творили сучасне мистецтво, самі

представлені в музеях (тоді ніби була така можливість). Ми почали працювати з Батурином, Чигирином.

— *Це було ознайомлення з історико-архітектурними пам'ятками?*

— Не тільки. Робота почалася ще за рік до виставки, яка мала відбутися 2008-го. А студентсько-мистецький “десант” здійснили чи то 2006, чи 2007 року. Виставка була присвячена Батуринській трагедії, коли 1708 року московські війська вирізали все населення гетьманської столиці, зрівняли з землею місто, всі православні церкви. Пригадую, один київський студент, родом із Криму, коли повертався з Батурина, не міг заспокоїтися: “Боже мой, неужели это делали русские!?”... “Делали”, ще й не таке. А чи наші громадяни знають про це? Ще одна тема виставки — Голодомор.

— *Чи багато студентів тоді звернулися до цієї тематики, бо молодь тяжіє до тем сучасності, модернових візнь...*

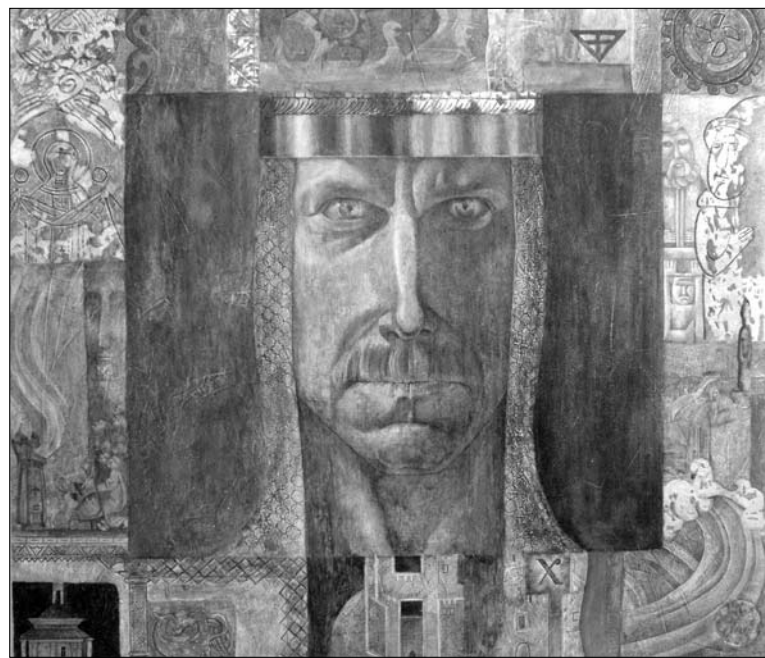
— Майже всі з тих, хто їздив. Тоді ж побачив світ шедевр Ольги Ковтун “Покрова”. Це постаті чотирьох гетьманів під покровом Богородиці, для котрих Батурин був столицею. “Спаси Господи душу твою” Наталки Мелес — грандіозне, живописне полотно. Не менш цікаві за темами, трактуванням образів, технікою виконання й інші роботи. Словом, працювали всі, хто готувався до захисту диплома. Надзвичайно цікаво показали себе харків'яни, ті, що були вихованцями Віктора Гонтарова: Сашко Сердюк (“Дума про козарів”), Микола Шевченко (“Мазепа гра”), Олег Омельченко (“Мазепа будівничий”), Ніна Мурашкіна (“Загибель Батурина”)...

— *Скільки було придбано робіт для Батурицького музею?*

— Шість полотен закупив за власні кошти і подарував музею Віктор Андрійович Ющенко, а дванадцять — Мінкультури.

— *Коли і з чого починається підготовка до чергової виставки?*

— Як правило, за рік. У січні лютому, коли у нас відбувається рада областей у Спільці, з'їжджа-

Ганна Фурс. “Доля. Аскольд”

ються всі голови обласних організацій; я пишу звернення до всіх художників України і роздаю їх головам. Претенденти на участь у виставці, яка буде через рік, повинні прислати до 1 листопада на адресу виставкового фотографії своїх творів.

— *Чому виставка експонується тільки в столиці?*

— Ми хотіли б повезти її до Донецька, Львова, чи й в інші великі міста України, наприклад, на Південь, але на це Міністерство культури не виділило жодної копійки.

— *Відвідавши вашу виставку, де були б представлені картини зокрема і про діяння Катерини II, може, серед так званих шанувальників її імператорської нищоті поменшало б духовних збочень, добровільного божевілля серед українців, а прокинулася елементарна людська (не кажу вже — національна) гідність?*

— Коли розгорівся скандал із пам'ятником в Одесі, я казав: “Зробіть щось, щоб побачили, що Катерина робила з нами!”. Нині спостерігається потяг до більш сучасного мистецтва. Є такий талановитий художник Валерій Закіпний з Одеси. На бієнале 2010 він представив картину “І прийдуть філософи зла, обіцяючи багато чудес”. Совітська червона чума в образах Леніна, Сталіна, Дзержинського, з кошмарами тих часів приголомшує людську свідомість. Виконана вона як філософська робота в стилі Сальвадора Далі з використанням ядучих кольорів. Старші художники мені навіть зауваження робили, мовляв, навіщо допускати такі роботи на виставку. Скажіть, а як гармонійно можна передати той період? Талановитий митець здатен зробити з людською пам'яттю не менше, ніж сотні науковців, оприлюднюючи історичні свідчення-звинувачення імперсько-комуністичного режиму.

— *Скільки всього робіт і з яких регіонів України найбільше було представлено на останній виставці?*

— Попередньо виставком відібрав 224 роботи, а потім донецька спільнотська організація додала ще п'ять, згодом ще хтось прислав — так набралось з чверть тисячі. Найбільше робіт представив Київ, потім Харків, Одеса. Зі Львова одне полотно Ореста

Скопа — сюжет урбанізованого Мамаєва на тлі стічних вод.

— *Зупинімося на найцікавіших, найоригінальніших роботах V виставки. Почнімо з Вашого полотна, бо на відкритті біля нього найбільше зупинялися глядачі, жваво й захоплено щось обговорювали, сперечалися. Що підказало тему Вашої роботи?*

— Я давно хотів написати картину на тему викрадення нашої святині — ікони Вишгородської Богородиці. Тепер ця святиня в Москві. Але небагато відомо, що її викрав із Вишгородського храму Андрій Боголюбський, якого нині канонізували, визнали святым Російської Православної Церкви. Він спочатку вивіз ікону в Суздаль, потім у Владимир. Вишгородську Богородицю викрав ще за часів князювання його батька, Юрія Долгорукого, а коли Долгорукого не стало, то “святий” Боголюбський організував отой найвідоміший погром, коли, зібравши північних князів, половців (бо він був сином половецької княгині) і вкупі зі своїми родичами піддав Русь вогню і мечу. Це було 1169 року: вбивали, палили монастирі, гвалтували жінок. Тому спочатку я думав розкрити цю тему як викрадення, а потім — діяння Андрія Боголюбського на Русі.

— *Колористичне вирішення картини ще дуже підсилює її задум і зміст...*

— Так, це заграва палаючого міста (“городів руських”). Я нічого не перебільшував, трагізм тих жадіть не потребує якихось домислів. Хай люди дивляться і розуміють нашу історію такою, якою вона є насправді.

— *Академік Володимир Прядка картині, яку він написав з Оленою Владимировою до ювілею 1160-річчя Київської Русі, дав назву “Аскольд (Оскольд) і Дір”. Вона виконана ніби як відома ікона “Всіх святих Печерських”...*

— Зовнішня подібність є. Але художники в цій роботі об'єднали кілька тем, насамперед тему ще доволі молодого хрещення Русі Аскольдом. Автори уважно вчитувалися в літописні свідчення, переосмислили і виписали тут образи двох останніх із роду Києвичів (у Нестора написано, що нібито вони із роду варягів, але не князів). Дивна річ, бо ж за Аскольда Київська Русь уже існувала, про що свідчать зарубіжні

Левко Воєдило. “Вересай”

б проникали в її спадок, вивчали, осмислювали, беручи за основу власної творчості, і своїми творами несли б для широкого загалу розуміння національної історії. І тому ми стали організовувати поїздки по історичних місцях зі студентами київської та харківської академії мистецтв, які готувалися до захисту дипломних робіт. Пропонували теми (хоча вибір — справа особиста), обнадіявали тим, що їхні роботи не залишаться непоміченими, не поповнять запасники, бо сподівалися, що найкращі полотна справді будуть

про козарів”, Микола Шевченко (“Мазепа гра”), Олег Омельченко (“Мазепа будівничий”), Ніна Мурашкіна (“Загибель Батурина”)...

— *Скільки було придбано робіт для Батурицького музею?*

— Шість полотен закупив за власні кошти і подарував музею Віктор Андрійович Ющенко, а дванадцять — Мінкультури.

— *Коли і з чого починається підготовка до чергової виставки?*

— Як правило, за рік. У січні лютому, коли у нас відбувається рада областей у Спільці, з'їжджа-

історичні хроніки. 852 року зафіксовано похід війська русичів на Константинополь і укладення договору про мир. Та й у “Повісті временних літ” багато що шито білими нитками. Як же тоді ставитися до згадок готського історика Йордана (середина VI ст.), що в часи легендарного Кия в Середньому Подніпров’ї існувало плем’я Русь? Про яке ж тоді варязьке походження назви Русь можна говорити? Отож для художників, як і для письменників, істориків тут непочатий край роботи.

— **Молодша генерація художників теж не обійшла увагою наших легендарних історичних персонажів...**

— Ганна Фурс написала іконний образ Аскольда, — могутній, з нуртуючими людськими пристрастями й почуттями. За технологією картина виконана як старовинна ікона: на дошці з левкасом, зі срібленням, із золоченням.

Наталка Мелесь із Луцька теж написала роботу, присвячену Аскольду і Діру. А ще глибше занурені в нашу праісторію роботи Валентина Задорожного, зокрема його gobelen “Кий, Шек, Хорив і Либідь”. До речі, він мало не пропав. Цивілізованій людині таке важко уявити, але цю і деякі інші його роботи, що були окрасою інтер’єру готелю “Либідь”, нові господарі просто викинули.

— **Які ще завдання ставили перед собою організатори мистецького проекту “Від Трипілля до сьогодні”?**

— Відкриття нових імен і подій нашої історії. Скажімо, росіяни пишаються своїм Іваном Суєніним. У нас хто-небудь чув про Микиту Галагана (не того Галагана, що зрадив запорізьке козацтво, запродавшись Москві, за це прокляли весь його рід), котрий 1648 р. під час національно-визвольної війни ціною власного життя, заманивши польське військо у засідку, забезпечив перемогу Хмельницького у битві під Корсунем. Триптих Леоніла Стебловської й Едуарда Ревенка “Попередження. Микита Галаган” саме про цього українського лицаря.

— **Якось на одному із заходів почув про те, що для нормального розвитку українському кіно бракує хороших, із захоплюючими сюжетами кіносценаріїв...**

— Усе це від меншовартості, яку цілеспрямовано й методично виховували в українського народу впродовж не одного століття. Про це вже говорено-переговорено, але й досі жодних висновків. Це не стосується хіба що нашого образотворчого мистецтва. Наприклад, на IV бієнале було виставлено портрет Софії Русинської, мистецький образ якої не поступається іншим відомим героїчним жінкам Європи. Софія реальна історична особа, яка жила в XV ст., коли Волинь часів князів Острозьких терзали міжусобиці. Чоловіка її вбивають, і тоді вона сама очолює військо у боротьбі проти ворогів. Та хіба мало в нашій історії подібних яскравих постатей, про яких можна писати й знімати фільми?

— **Хронологічний принцип організації виставки витримано і цьогогорі?**

— Цю тенденцію зберігаємо ще з першої виставки. Проходите залами і ніби потрапляєте в сиву давнину, яка виводить вас у день сьогоднішній.

Спілкувався
Микола ЦИМБАЛЮК

Козацький нащадок із Москалівки

Валентина СФРЕМОВА,
мистецтвознавець

Мальовниче село Москалівка розташоване на історичній Роменській землі Сумської області. Відомо, що у XVI столітті по місцевій річці Сулі був кордон між Московським князівством і Великим князівством Литовським. Саме там, на Роменській землі, знаходився прикордонний російський військовий загін, від якого і виникла назва поселення — Москалівка. Спочатку в ньому мешкало 25 родин козацьких переселенців із Запорозької Січі.

У багатодітній родині нащадків збіднілого козацького роду 4 лютого 1877 року народився майбутній науковець-енциклопедист, вірний син України — Микола Макаренко. Його батько обіймав посаду волосного писаря і мав звання спадкового почесного громадянина. Свого сина він відправив на навчання до Петербурга, в училище технічного малювання імені барона А. Л. Штігліца (майстерня професора В. Мате). Нині це Вище художньо-промислове училище ім. В. Мухоміної. Після п’яти років навчання (1897—1902) М. Макаренко отримав звання художника I розряду. Розпочав трудову діяльність у Ермітажі позаштатним асистентом, потім завідувачем античного від-

ділу, заступником головного хранителя. Саме на всесвітньо відомих творах сформувалося його естетичне бачення, викристалізувалася шляхетність, мораль, палке прагнення нести красу в світ. Микола Омелянович відчував епоху. Йому до всього було діло. Вихований в сім’ї освічених батьків, він сформувався з характером, завдяки якому став високоосвіченим фахівцем у різних галузях культурно-мистецького життя України. Професор Макаренко мав досконалі

знання у мистецтвознавстві світового рівня, вільно володів кількома іноземними мовами. Як дійсний член Російського археологічного товариства, був обізнаний з археологією. На державній службі в імператорському Ермітажі Микола Омелянович пройшов усі шаблі наукової діяльності і його вважали одним із найдосвідченіших фахівців. Там він захопився іконописом і художньою старовиною.

Палке прагнення показати справжнє історичне коріння українського народу, його вагомість у світовому суспільстві сформували Макаренка як скрупульозного науковця-археолога. Своїми розвідками городищ давньослов’янського походження він підкреслював, що мистецтво слов’янського етносу розвивалося під впливом болгаро-балканських шкіл і релігійного вчення. Його шляхетний образ найбільше розкривається в епістолярній спадщині. Він листувався з такими самобутніми науковцями як археолог В. Хвойко, історик і археолог Д. Самоковасов, літературознавець Н. Петров, історик Д. Багалій, історик, археолог О. Грушевський, педагог, художник, археолог, перший директор Роменського краєзнавчого музею М. Семенчик. Свої глибокі дослідження в галузі історії та куль-

тури науковець поєднував із поширеною громадською діяльністю протягом усього життя.

Микола Омелянович 1901 року розпочав свої перші розкопки на землях Посулля. Розкопував городище Монастирище в Ромнах. Висновком цих наукових експедицій стало виділення роменської культури, носіями якої були сіверяни.

Перші друковані статті були присвячені “Художньо-промисловій керамічній школі” у Миргороді Полтавської губернії та краю, де жив останній гетьман Запорозької Січі П. Калнишевський. Це свідчить про те, що М. Макаренко змалку цікавився історією рідного краю. А заочне навчання у Петербурзькому археологічному інституті (1903—1905), прищепило ще більший потяг до Кліо, спонукавши й до роботи в археологічних експедиціях, розширення сфери інтересів наукових досліджень. Саме в цей час він знайомиться з братами Реріхами.

Його педагогічна діяльність багатогранна: від викладача малювання, курсу “російського мистецтва”, до лекцій на кафедрі історії культури в Київському університеті, потім у Державній академії мистецтв. Довелося, після засудження, викладати й у Казані, у місцевому художньому технікумі. Музейну справу Микола Омелянович вивчав у Лейпцигу. Потім ці енциклопедичні знання допомагали йому на посаді головного охоронця Імператорського Ермітажу. Вже в Україні він розгорнув активну діяльність зі збереження колекції Ханенків і створення музею Західного та Східного мистецтва у Києві.

Маючи неабиякий літературний хист, у нього було широке коло однодумців, серед яких Айналов, О. Спицин, Ф. Успенський, О. Орешніков, В. Хвойко, Д. Самоковасов, М. Семенчик, Д. Багалій, М. Реріх, О. Бенуа, В. Верещагін, П. Семенов-Тянь-Шанський та ін.

Він працював у численних комісіях, інспекціях, товариствах. Культурне варварство нової вла-

ди його обурювало. Це видно з його листів, телеграм проти свавілля чиновництва, на захист культових споруд та архітектурних пам’яток України світового значення. 1924 року М. Макаренко виступив із промовою, у якій звинуватив уряд у кривавих розправах над інтелігенцією. Так він потрапив до списку неблагонадійних.

У період сталінського терору в Києві знищили 21 церкву й Михайлівський Золотоверхий собор. З численної ліквідаційної комісії лише М. Макаренко не поставив свого підпису під висновком щодо його руйнації. За це він поплатився життям. За сфабрикованими матеріалами про антирадянську й націоналістичну діяльність, як члена товариства Реріха, його засудили до концтаборів.

1996 року було відновлено Михайлівський Золотоверхий собор. У день святкування шостої річниці проголошення Незалежності України, 24 серпня 1997 року відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки та бронзового погруддя видатному мистецтвознавцю М. О. Макаренку, патріоту, якого знищили в сталінських катівнях. Ось така трагічна доля неординарної людини високих принципів, безкомпромісної, безмежно відданої ідеалам науки, культури, мистецтва. Він був першим директором Музею мистецтва ім. Ханенків у Києві, фахівцем пам’яток зодчества великокнязівських часів, козацького бароко XVII—XVIII століть. Його статті у журналах “Старые годы”, “Живая старина”, “Аполлон”, “Гермес”, часописі “Україна”, газетах “Радянське життя”, “Життя і революція” мають велике наукове значення.

Вдячні земляки влаштували проект на честь свого видатного роменчанина. Щорічно проходить пересувна виставка-конкурс живописних творів “Сумщино, любове моя!”. Відкриття відбувається в Києві, а потім вона крокує Сумщиною. На батьківщині М. Макаренка, в селі Москалівка, в жовтні 2011 року за народні кошти відкрито пам’ятну дошку на честь знаного земляка.

Інна НАГОРНА,
завідувач Літературного музею
Уласа Самчука в Рівному

Це перше в Україні окреме видання поезій О. Лятуринської з’явилося у серії “Бібліотечка Літературного музею Уласа Самчука у Рівному” (видавництво “Азалія” Рівненської письменницької організації). До нього ввійшли твори зі збірок О. Лятуринської “Гусла” та “Княжа емаль”. Своєрідною передмовою до книги стала рецензія на ці дві збірки У. Самчука у редакційній газеті “Волинь” 18 листопада 1943 року.

Улас Самчук і Оксана Лятуринська — уродженці Волині, навчалися в Кременецькій гімна-

Перше видання Оксани Лятуринської

Працівники Літературного музею Уласа Самчука в Рівному разом із Рівненським обласним об’єднанням ВУТ “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка провели 10 лютого 2012 року в Острозькій гімназії презентацію книги Оксани Лятуринської “Гляньте у правічне батькове лице!”. Це видання приурочене до 110-ї річниці від дня народження письменниці.

зії, їх обох доля закинула до Праги, згодом — до таборів для переміщених осіб, а потім за океан. Улас Самчук усіляко

підтримував Лятуринську, був для неї захисником і порадником у скрутні хвилини. Він згадує, що під час зустрічей вони могли годинами говорити про м’яту чи лепеху з Волині, запах яких ніби наповнював кімнату, а вони, як ді-

ти, раділи, бо все це уособлювало ім Батьківщину, рідну Волиньську землю, яку вимушено покинули в юнацькі роки. “Це була поетка зі справжньої Божої ласки, призначеної лише вибраним”.

Під час презентації звучали твори Оксани Лятуринської — їх читали гімназисти і студенти-філологи Острозької академії.

Книжку видано коштом письменників-волинців Євгена Шморгуна (м. Рівне) та Леоніда Струся (м. Ханти-Мансійськ, Росія). Завершує видання розповідь письменника-просвітянина, доцента Острозької академії Анатолія Криловця.